

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN MUHASEBE UYGULAMALARININ
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Arif ALİBEYLİ
118668008

Prof. Dr.Göksel YÜCEL

İSTANBUL
2021

Türkiye ve Azerbaycan Muhasebe Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi

Comparative Analysis of Turkey and Azerbaijan Accounting Practices

Arif Alibeyli

118668008

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Göksel YÜCEL .....
İstanbul Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇÖĞLU .....
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Burcu ADILOĞLU .....
İstanbul Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 01/06/2021

Toplam Sayfa Sayısı: 124

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

1) Türk Muhasebe Sistemi

1) Turkish Accounting System

2) Azerbaycan Muhasebe Sistemi 2) Azerbaijan Accounting System

3) Uluslararası Muhasebe

3) International Accounting

4) Hesap Planı

4) Chart of Account

ÖNSÖZ

Dünyadaki küreselleşme ile gümrük duvarları kalkmış ve dünya tek bir pazar haline gelmiştir. Bu da uluslararası alanda standartlaşmanı gündeme getirmiştir. Faaliyetlerin karşılaştırılabilir olması dünya genelinde arzulan bir durumdur. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın diğer ülkelerle ve özellikle de Türkiye ile ekonomik ilişkileri giderek artmaktadır. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkiler güçlenmiş ve dolayısıyla ülkelerin muhasebe sistemlerindeki farklılıklar da gündeme gelmeye başlamıştır. Çalışma, Azerbaycan ve Türkiye muhasebe sisteminde yer alan hesap planını, mali tabloları, muhasebe standartlarını, yön veren kurum ve kuruluşları karşılaştırılarak arada farklılığın olup olmadığını, varsa ne tür farklılık olduğundan bahsediyor. Azerbaycan'ın Kafkaslarda ekonomik ve siyasi açıdan en istikrarlı ülke konumunda olması bu ülkeye yatırımları da çekmektedir. Dış yatırımcıların ülkede faaliyet gösterebilmesi için muhasebe sistemlerinin uluslararası standartlara uygun olması ve işletmelerin muhasebe sisteminin de ihtiyaçları karşılayacak şekilde olması gerekmektedir.

Kaynak taraması ile çalışma yapılmıştır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde muhasebe sisteminin oluşumu, tarihi ve genel terimler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Azerbaycan ve Türkiye muhasebe sisteminin oluşumuna yön veren kuruluşlar ve yasal düzenlemeler anlatılmış, daha sonra muhasebe standartları sıralanmıştır. Ayrıca uygulanmakta olan milli muhasebe standartları sıralanmış ve bu standartlara göre hazırlanmış hesaplar planı ve finansal tablolar kısaca açıklanmıştır. İlk iki bölümde herhangi bir analiz veya karşılaştırma yapılmamış, sadece muhasebe sistemlerinde görülen uygulamalar gösterilmiştir. Üçüncü bölümdeyse karşılaştırma yapılmış, her iki ülkenin muhasebe sistemleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konmuştur.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ABSTRACT.....	xi
ÖZET.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ.....	1

1.1.1. Çalışmanın Önemi	1
1.1.2. Temel Literatür Bilgisi	2
1.1.3. Çalışmanın Amacı.....	3
1.1.4. Çalışmanın Yöntemi	4
1.2Muhasebenin Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Temel Kavramları	4
1.2.1. Muhasebenin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	4
1.2.2 Muhasebenin Temel Anlamları	5
1.2.3 Genel Kabul Görmüş Muhasebe (Mali Tablolar) İlkeleri	7
1.2.4 Muhasebe Politikaları	8
1.2.5 Muhasebede Hesap Kavramı	9
1.3 Muhasebenin Bölümleri	9
1.3.1 Muhasebenin Bölümleri.....	9
1.3.2. Genel (Finansal) Muhasebe	10
1.3.3. Maliyet Muhasebesi	11
1.3.4. Yönetim Muhasebesi	11
1.3.5. Muhasebe Bilgi Sistemi	12
1.3.6. Uluslararası Muhasebe Standartları	13
İKİNCİ BÖLÜM	14
2.AZERBAYCAN MUHASEBE SİSTEMİ.....	14
2.1. Muhasebe Sisteminin Tarihi ve Gelişimi	14
2.1.1. SSCB Döneminde Muhasebe Sistemi	16
2.1.2. SSCB Dönemi Sonrası Muhasebe Sistemi	18
2.2. Muhasebe Belge Düzeni	20
2.2.1. Fatura № 2Q	21

2.2.2. Tahsilat Makbuzu № 1MQ	21
2.2.3. Kasa Tahsilat Makbuzları № KO-1	22
2.2.4. Vekâletname № M-2	23
2.2.5. Diğer Evrak ve Belgeler	23
2.3. Muhasebe Kayıt Düzeni	24
2.3.1. Defter Tutma Yükümlülüğü	24
2.3.2. Tutulması Zorunlu Defterler	27
2.4. Muhasebe Hesap Planı	27
2.4.1. Bilanço Hesapları	28
2.4.1.1. Aktif Hesaplar	28
2.4.1.1.1. Duran Varlıklar (Uzun Vadeli Aktifler)	28
2.4.1.1.2. Dönen Varlıklar (Kısa Vadeli Aktifler)	30
2.4.1.2.1. Pasif Hesaplar	31
2.4.1.2.2. Uzun Vadeli Yükümlülükler	32
2.4.1.2.3. Kısa Vadeli Yükümlülükler	33
2.4.2. Gelir ve Gider Hesapları	34
2.5. Mali Tabloların Düzenlenmesi	37
2.5.1. İşletme Bilânçosu	37
2.5.2. Kar-Zarar Tablosu ve Kar Dağıtım Tablosu.....	42
2.5.3. İşletme Bilânçosuna İlave	48
2.6. Muhasebe Mesleği	53
2.6.1. Baş Muhasebeci	53
2.6.2. Serbest Muhasebeci	53

2.7.Azerbaycanda Denetim Standartları ve Uygulamaları.....	54
2.7.1 Azerbaycanda Finansal Tablolarda Denetim örneği	58
2.8.Türkiye Muhasebe Sistemi.....	59
2.8.1 Muhasebe Sisteminin Oluşumunda Etkili olan Kurum ve Kuruluşlar..	59
2.8.2. Muhasebe Uygulama Konusunda Yasal Düzenlemeler.....	60
2.8.3. Türkiye Muhasebe Standartları.....	60
2.8.4 Tek Düzen Hesaplar Planı.....	63
2.8.5 Türkiye Hesaplar Planına Göre Hazırlanması Gereken Finansal Tablolar.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3.TÜRKİYE VE AZERBAJYCAN MUHASEBE SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	73
3.1. Muhasebe Hesap Planlarının Farklılıklar Yönünden Karşılaştırılması	73
3.2. Muhasebe Belge ve Kayıt Düzeninin Farklılıklar Yönünden Karşılaştırılması	101
3.3. Finansal Tablolar Açısından Farklılıkların Karşılaştırılması	102
3.4. Bilanço Düzenlerinin Karşılaştırılması	102
3.5. Kar-Zarar Tablolarının Karşılaştırılması	103
3.6. Muhasebe Mesleği Açısından Farklılıklar	104
4.SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR

AC: Azerbaycan

ACDO : Azerbaycan Cumhuriyeti Denetçiler Odası

ACİİB : Azerbaycan Cumhuriyeti İktisadi İnkişaf Bakanlığı

AMB : Azerbaycan Maliye Bakanlığı

BDDK : Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu.

GV : Gelir Vergisi

GVK : Gelir Vergisi Kanunu

MDV : Maddi(Sabit) Duran Varlıklar

MMUS :Milli Muhasibat Uçotu Standartları

MODV : Maddi Olmayan Duran Varlıklar

SMMM : Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TMS : Türkiye Muhasebe Standartları

TMUDESK : Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu

TÜRMOB : Türkiye SMMM ve YMM Odalar Birliği

UFRS : Uluslar arası Finansal Raporlama Standardı

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL:1 Azerbaycanda Finansal Tablolarda Denetim örneği...58	58
ŞEKİL:2 Bilanço (finansal durum tablosu).....67	67
ŞEKİL:3 Kar-Zarar Tablosu.....69	69
ŞEKİL:4: Nakit Akım Tablosu.....70	70
ŞEKİL:5 Özsermaye değişim tablosu.....72	72

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Azerbaycanda Muhasebe Sisteminin Esasları.....	15
Tablo 2: Azerbaycan Muhasebe Sistemi Hesap Sınıfları	28
Tablo 3: İşletme Bilanço Tablosu	38
Tablo 4: Kar-Zarar tablosu ve Karın Dağıtım Tablosu	44
Tablo 5: İşletme Bilançosuna İlave	49
Tablo 6: Azerbaycan ve Türkiye hesaplar planı karşılaştırma	75

ABSTRACT

The main task of accounting is to generate information for internal and external individuals and organizations. Businesses that use the information produced by analyzing them are successful. Today, with the increasing technological possibilities and the disappearance of the borders between countries, enterprises are constantly changing in areas such as technology, globalization and increasing competition conditions. This difference has forced the accounting information of countries and organizations to be prepared in a "language" that is understood by everyone, that is, in a similar standard. Now, many countries have prepared their own standards on the basis of International Accounting Standards.

Accounting is an information system and the important thing in this system is that the operating results are accurately and reliably accounted, the information in the financial statements reflects the real situation and at the same time these tables have the quality of comparison. In this thesis, comparing the accounting system applied in Turkey with Azerbaijan accounting system to analyze and accounting system can be expressed as to identify the positive and negative aspects. In the study, the history, chart of accounts, financial statements and accounting standards of the two countries' accounting systems were examined, analyzed comparatively and the results were evaluated.

Keywords: Turkish Accounting System, Azerbaijan Accounting System, International Accounting, Chart of Accounts

ÖZET

Muhasebenin temel görevi işletme içi ve işletme dışı kişi ve kuruluşlara bilgi üretmektir. Üretilen bilgileri doğru analiz ederek kullanan işletmeler başarılı olmaktadır. Günümüzde, artan teknolojik imkanlar ve ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkmasıyla işletmeler teknoloji, küreselleşme, artan rekabet şartları gibi konularda sürekli değişmektedir. Söz konusu durum farkı ülke ve kuruluşların muhasebe bilgilerini herkes tarafından anlaşılabilir bir “dil”de, yani benzer standartta hazırlanmak zorunda bırakmıştır. Artık, birçok ülke Uluslararası Muhasebe Standartları bazında kendi standartlarını hazırlamıştır.

Muhasebe bir bilgi sistemidir ve bu sistemde önemli olan faaliyet sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir şekilde muhasebeleştirilmesi, mali tablolardaki bilgilerin gerçek durumu yansıtması ve aynı zamanda bu tabloların karşılaştırılabilir niteliği taşımasıdır. Bu tezde Türkiye’de uygulanmakta olan muhasebe sistemini Azerbaycan muhasebe sistemi ile karşılaştırarak analiz edip muhasebe sistemlerinin olumlu ve olumsuz yönlerini belirlemek olarak ifade edilebilir. Yapılan çalışmada, her iki ülkenin muhasebe sisteminin tarihçesi, hesap planı, finansal tabloları ve ülke muhasebe standartları incelenmiş, karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Türk Muhasebe Sistemi, Azerbaycan Muhasebe Sistemi, Uluslararası Muhasebe, Hesap Planı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.1. Çalışmanın Önemi

Günümüzde küreselleşme ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler sonucunda uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmelerin sayısı artmıştır.

Ulusal sınırların ortadan kalkması, çok uluslu işletmelerin ortaya çıkması ve uluslararası sermaye dolaşımının hızlanması gibi gelişmeler; muhasebenin ve muhasebe tabanlı finansal bilgi ihtiyacının ulusal boyutları aşarak uluslararası boyutlara ulaşmasını beraberinde getirmiştir. Yatırımcılar, hedeflerini uluslararası alandaki fırsatları da sorgulayarak belirlemekte, düşük maliyet ve vergisel yükümlülükler sunan ülkelere doğru yatırımlarını yönlendirmektedir. Pek çok farklı ülkede faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarının anlaşılması açısından ülkelerin muhasebe sistemleri önem kazanmaktadır.

Azerbaycan, Hazar bölgesinde ve Türki devletlerin merkezinde ekonomik yönden çok başarılı bir devlettir. Azerbaycan'ın ekonomik açıdan güçlü olması dış yatırımcıların bakış açısını olumlu manada etkiledi. Tabii ki böyle bir durumda Türk iş dünyası için de önemli fırsatlar doğuyor. Yabancı sermayedarların ülkede normal faaliyet gösterebilmesi için işletmenin muhasebe sisteminin de ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir. Ancak yurtdışı sermayedarların Azerbaycan'da karşılaştığı en büyük sorun, Azerbaycan'da çok hızlı değişkenlik gösteren muhasebe sisteminin, güncellenmesidir. Bu bakımdan özellikle Türkiye'deki Türk muhasebe sistemi işi dikkate alındığında, Azerbaycan ile karşılaştırıldığında muhasebe sistemindeki farklılıklar da önemi ve sergileme yöntemlerini yetersiz kılmaktadır.

Bu bağlamda Orta Asya'da artan ekonomik ilişkilere bağlı olarak Türkiye ve Azerbaycan arasındaki yatırımların getiri performansını sağlıklı olarak ölçülmesi, çifte vergilemenin önüne geçilmesi ve kıt kaynakların en verimli alanlara

yatırılması ve etkin yönetimi için muhasebe bilgi sisteminin sunduğu bilginin karşılaştırılabilir, tam zamanında ve ihtiyaca uygun olması gerekmektedir. Çalışmanın önemi bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Çalışmada Türkiye ve Azerbaycan muhasebe bilgi sistemleri karşılaştırılarak eksik ve/veya zayıf yönleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1.2. Temel Literatür Bilgisi

Mevcut muhasebe yöntemlerini daha iyi anlamak için muhasebe düşüncesi ve uygulamasının tarihsel gelişimini anlamak gerekir. Tarihsel olarak muhasebe, gereksinimler doğrultusunda gelişmiş ancak muhasebe teknik ve kavramlarındaki değişiklikler ekonomik gelişmelere göre daha yavaş olmuştur. Başka bir ifade ile muhasebe uygulamalarındaki değişim, değişen ekonomik kurumlar ve ilişkilere, değişen muhasebe amaçlarına uyum gösterebilmek için gerekli olmuştur (Şengel, 1999, s.49). Görüldüğü gibi muhasebenin gelişimi ticari ilişkilerin gelişimine bağlı seyir göstermiştir. Buradan da net olarak söylenebilir ki, muhasebe, ticari ve iktisat bilim dalları gibi eski bir tarihe sahiptir. Bu bakımdan, ticari ve ekonomik hayata ilişkin faaliyetlerin arttığı devirlerde ve yerlerde daima muhasebe biliminin ilerlediği görülmektedir. Muhasebenin tarihsel gelişimi göstermektedir ki çağdaş muhasebe bilimi sadece bir ülkenin gelişimiyle değil, birkaç ülkenin birbiriyle ticari ilişkilerinden doğan tarihsel gelişimiyle oluşmuştur. Başka bir deyişle muhasebe, toplumun gelişim tarihine bağlı olarak seyir göstermiştir. Ama yinede siyasi ve ekonomik tarihe baktığımızda şunu söyleyebiliriz ki çağdaş muhasebe 1300'li yıllarda İtalyan şehirlerinde gelişmiştir (Mammadov ve Mammadova, 2005, s.57).

Muhasebe kaynağındaki aritmetik hesap, bu bağlantının nedeni olarak kabul edilebilir. Hesap kaydının yazılı olarak etkinleştirilmesinden sonra, ticari işlemlerle ortak bir hesabın kapatılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum muhasebenin gelişmesine yol açmıştır (Degos, 2007, s.27). Tarihsel muhasebe akışına bakıldığında iki yönde geliştiği görülmektedir. Birincisi, muhasebe teknolojisinin gelişimini incelemektir. İkincisi, ekonomik ve ticari faaliyetlerle

ilgili sosyal yapıların ilgili teknolojiler üzerindeki etkisini belirlemektir. Muhasebenin tarihi 3 yere bölünmektedir. İlk bölüm, Luca Pacioli'den önce olan gelişmelerle alakalıdır. 19. yüzyılın sonunadək ise ikinci bölümdür. Üçüncü ve son bölümde ise 20. yüzyıldaki gelişmeler mevcuttur.

Kaynaklara göre, muhasebenin oluşturulması ve geliştirilmesi Avrupa Topluluğu tarafından gerçekleştirilmektedir. Ama kesin olan şey, Asya toplumunun da bu gelişmelere katkıda bulunduğu. Türkler, Araplar, Çinliler ve diğer toplumlar (özellikle İslam) var olmaya başladıktan sonra muhasebe alanında birçok değişiklik ve gelişme yaşanmıştır. Günümüzde muhasebede bilgisayar kullanımıyla birlikte muhasebede beklenen tüm görevler tamamlanmış, ilişkili tarafların bilgi ihtiyaçları ortadan kalkmış, mali tablo ve kayıtlara olan güven de artmıştır (İbadov ve Hümbətov, 2011, s.71).

1.1.3. Çalışmanın Amacı

Azerbaycan, eski Sovyetler Birliği'nin muhasebe sisteminden ayrılmıştır. Bugün, önceki Sovyet muhasebe sistemi gibi, Kobilere için hesap planı ve mali tablolar hazırlanmıştır. Bu durum belirli konularda sorunlara yol açmıştır ve küresel ihtiyaçlarla uyumsuzdur. Güncel muhasebe sistemi her kes tarafından kullanılmamaktadır ve şirketler mali verilerini vergi dairelerine iletmek için hazırlar. Bu bağlamda, yabancı veya iç sermayedarlar şirketin bilgilerine ulaşmaları zorlaşır. Azerbaycan ve Türkiye ile yapılan bu çalışma, muhasebe sistemi karşılaştırma ve uyumluluğundaki benzerlik ve farklılıkları kontrol etmeye çalışacak - muhasebe bilgi sistemleri için ideal bir çözüm olarak görülecektir.

1.1.4. Çalışmanın Yöntemi

Uluslararası genel amaca uyum sağlamak için ilk aşamada ayrıntılı bir literatür taraması yapılarak, yerli ve yabancı kitaplar, makaleler, araştırma yazıları, muhasebe standartları, kanunlar ve bildirimler gözden geçirildi. Muhasebe standartları ile ilgili ana bilgiler verildi. İlk bilgiler verildikten sonra Azerbaycan ve Türkiye muhasebe sistemi hakkında detaylı bilgi verildi, yani ülkenin tarihi ve muhasebenin gelişimi, hesap planı ve mali tablolar, muhasebe meslekleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler paylaşıldı. Ayrıca Azerbaycan ve Türkiye'de muhasebe sistemlerinin gelişim tarihi, hesap planları, mali tablolar ve muhasebe meslekleri standart koşullarla karşılaştırıldı.

1.2 MUHASEBENİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TEMEL KAVRAMLARI

1.2.1. Muhasebenin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Muhasebe Arapça "muhasaba" dan dilimize girmiştir. Muhasaba tasfiye demektir. Muhasaba kelimesinin kökeni, hesap anlamına gelen Arapça "hasab" kelimesinden gelmektedir. Muhasebenin genel sistemi, firmaların, şirketlerin, kuruluşların ve diğer tüzel kişilerin varlıklarını, sorumluluklarını, özkaynaklarını, dönen varlıklarını ve genel üretim faaliyetlerini belirli göstergelere dayalı, sürekli, belgelere ve tüm üretime dayalı olarak yansıtan ve ayarlayan bir sistemdir. İşlem için muhasebe konularında çift taraflı kayıt yöntemine dayanmaktadır. Bir başka tanıma göre; "İlgili kaynaklardan veri toplama, doğruluğunun tespiti, kayıt altına alınması, raporda sunulması, analiz edilmesi ve yorumlanması, tamamının veya bir kısmının finansal özelliklere sahip olduğu ve para birimi cinsinden ifade edilebilir işlemlere ilişkin anlamlı ve güvenilir bilgi verme sürecine "Muhasebe" denir. Çift taraflı muhasebe sistemi, 1250 ile 1440 yılları arasında kuzey İtalya'da geliştirilmiştir (Kalenderoğlu, 2006, s.56).

Muhtemelen çift taraflı muhasebeye İtalya'nın birkaç şehir tipli devletlerinde aynı anda gereksinim duyulmuştur(Chatfield,1974,s.17). 15. yüzyılın sonuna kadar muhasebe konuları doğal bir yol izleyerek gelişti. Luca Paciolo (Luca Paciolo) 1494 yılında İtalya'da kapsamlı matematik bilgisine sahip bir Toskana rahibiydi.Yazıları muhasebe ve iki taraflı muhasebe ve muhasebe uygulamaları konularını ele alıyordu(Mammadov ve Mammadova, 2005,s.61).

Bu nedenle İtalya muhasebe biliminin rönesansının beşiği haline gelmiş, ilkeleri itibarıyla muhasebe tüm dünyaya yayılmıştır. İlgili çalışmalarla birlikte muhasebe bilimi hem uygulamalı hem de teorik olarak gelişmeye başlamıştır.1494 yılında matematikçi Luca Pacioli çift taraflı muhasebe üzerine ilk çalışmayı ve bilgiyi yazmıştır: "Summa de Arithmetica Geometria, Proportioni et Proportionalita" Venedik'te iki yüzyıldır kullanılan yöntemi anlatmaktadır. Bu iş, ayrıca Luca Paciolo (Luca Paciolo) bu konunun sistematik bir analizini ve açıklamasını ilk kez gerçekleştirdi. Bu nedenle, gelir tablosunu görüntülemek, borç ve alacak kayıtları arasındaki sürekli dengeyi sağlamak, her bir menkul kıymet değişikliğinin yevmiye kaydındaki bakiyeyi izlemek ve muhasebede yargılama bakiyesi üzerinden defteri kebir kaydını kontrol etmek için hazırlamıştı(Şengel, 1999, s.43)

1.2.2. Muhasebenin Temel Anlamları

Muhasebede fikirlere ve pratik teorilere yanaşma olmaz. Bunun yerine, hazırda olan düşünme yolunun niye uygulandığını ve ne için yapılmaması gerektiğini ortaya çıkarır(Terexova, 2008,s.45). Muhasebe teorisine yön veren en önemli temel ilke, "temel muhasebe kavramı" dır. Muhasebe mesleği, kurumsal finansal faaliyetleri ve çabaları ölçmek, kaydetmek ve raporlamak için bir rehber olarak muhasebenin temel kavramlarını kullanır. Genel muhasebe kavramları, hali hazırda bulunan muhasebe standartlarının genel tanımlarını oluşturarak onu öğrenmeye ve uygulamaya yardım eder. İlave olarak herkes tarafından bilinen olmayan veya olağandışı verilerin kontrolüne ve bu veriler ile ilgili muhasebe sisteminin geliştirilmesine yardım eder(Stickney ve Roman, 1994,s.33). Muhasebenin hem teoride hem de pratikte temel kavramları, önemli temel

kavramlar olarak kabul edilir ve finansal olayları, nasıl ve ne zaman kaydedileceğini, ölçüleceğini ve raporlanacağını açıklayabilir. Temel kavramların işlevleri şu şekilde listelenebilir(Terexova, 2008,s.23).

- ▶ Yeni bilgilerden temel bilgiler üretilebilir,
- ▶ Ana kavram, uygulayıcıların kabul ettiği bir varsayımdır,
- ▶ Olan bütün kavramlar diğer bilinen kavramlarla bağlantılıdır,ama kendiliğinde bağımsızdır,
- ▶ Bilgiler(kavramlar) muhasebenin uygulamalarını belirler.

On iki sırada toplanan bu temel kavramlar (Sevilengül,1998):

- Sosyal Sorumluluk Kavramı,
- Kişilik Konsepti,
- İşletmenin Sürekliliği Kavramı,
- Periyodik Kavramı,
- Para ile Ölçülme Kavramı,
- Maliyet Esası Kavramı,
- Adalet ve Belgelendirme Kavramı,
- Tutarlılık Kavramı,
- Kavramların tam olarak açıklanması,
- İhtiyatlı Kavram
- Önemlilik Kavramı,
- Özün Önceliği Kavramıdır.

1.2.3. Genel Kabul Görmüş Muhasebe (Mali Tablolar) İlkeleri

Genel olarak kabul edilen muhasebe ilkeleri iki kategoriye ayrılır:

Bilanço ilkeleri ve Kar-Zarar tablosu ilkeleri.

Bilanço, bir firmanın belirli bir zaman içerisinde sahip olduğu varlıkları ve bu varlıkları içeren içerikleri gösteren bir mali tablo türüdür. Bilanço, aktif ve pasif kısımları içerir. Aktif ve pasif kısımlar birbirine eşittir. Çünkü şirketin sahip olduğu varlıkları aktif olarak temsil eder ve bu varlıkları sağlayan yabancı kaynakları ve özkaynağı pasif olarak temsil eder. Ticari varlıklar iki türe ayrılır: dönen varlıklar ve sabit varlıklar. Dönen varlıklar, para birimine dönüştürülebilen veya bir yıl içinde veya normal ticari faaliyetlerde kullanılması beklenen varlıkları içerir. Ticari faaliyetlerde kullanılan ve geliri bir yıldan fazla olan varlıklar, işletmenin sabit kıymetleridir. Bunlar arazi, binalar, tesisler, makine ve teçhizat, araçlar, demirbaşlar vb. Sabit varlıklar olarak adlandırılabilirler.

Kaynaklar: Kaynak, varlıkları sağlamak ve iş ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmetler üretmek için gereken varlıkların yerini gösteren bir gruptur. Kaynak hesapları üç kategoriye ayrılır: kısa vadeli borçlar, uzun vadeli borçlar ve özkaynaklar.

Kar-Zarar tablosu, şirketin varlıklarını ve kaynaklarını gösteren bilançodan farklıdır. Kar-Zarar tablosu, belirli bir dönemdeki faaliyetleri kar ve zarar olarak gösteren bir mali tablodur.

Mali tablolar, şirketin mali durumunu göstererek iç ve dış paydaşlara bilgi sağlamak üzere tasarlanmıştır. Kar-Zarar tablosu veya gelir tablosu, iş performansı ile ilgili en temel bilgi kaynağıdır. Dönem başından ihraç tarihine kadar işletmenin satış ve satış maliyetleri sistematik olarak sınıflandırılarak gelir tablosunda gösterilmektedir. Bir şirketin mali durumunu özetleyen gelir tablosuna "mali performans tablosu" da denir (İbadov ve Hümbetov, 2011, s.52)

Kar-Zarar tablosu, farklı amaçlar ve farklı sunum biçimleri için hazırlanabilir ve temelde 5hisseden oluşur(İbadov ve Hümbetov, 2012,s.54):

- Toplam Satıştan Kar Bölümü,
- Faaliyet Karı Bölümü,
- Olağan Kar Bölümü,
- Olağandışı Kar Bölümü,
- Net Kar Bölümü.

1.2.4. Muhasebe Politikaları

Muhasebe politikası, "işletme yönetimi muhasebe sisteminin uygulanmasına ilişkin tüm kararları" gösterir. Muhasebenin Standart Uygulamaları Ana Bülteninde 9 "Muhasebe Politikalarının Açıklanması" başlığı altında aşağıdaki konulardan bahsedilmektedir.

Finansal tabloların devamlılık, tutarlılık ve dönemsellik kavramlarına göre hazırlanmış olması durumunda bu bilgilerin açıklanmasına gerek yoktur. Ancak, bu kavramlarla herhangi bir çelişki varsa, nedenleri ve nedenleri mali tablo dipnotlarında belirtilmelidir. İhtiyat, asli öncelik ve önem kavramları, muhasebe politikalarının seçiminde ve uygulanmasında rehberlik etmelidir.

Mali tablolarda yer alan tüm muhasebe politikaları açık ve öz olmalıdır. Kullanılan muhasebe politikalarının açıklaması, finansal tabloların eksiksizliğini oluşturur. Açıklama için kullanılan önemli muhasebe politikaları, finansal tabloların eksiksizliği ve eksiksizliğinin temel ilkeleridir. İlgili politikaların açıklaması, işletme yönetimi personeli tarafından toplu olarak muhasebe departmanına sağlanmalıdır.

Bilanço, gelir tablosu ve diğer tablolarda yer alan hatalı ve gerçekçi olmayan işlemler muhasebe politikaları veya dipnotların açıklanmasıyla düzeltilemez. Düzeltmeler yalnızca muhasebe kayıtlarına ve teknolojiye dayalı sistemde yapılır

ve finansal tablolara yerleştirilir. Finansal tablolar her dönem olarak birbirleriyle karşılaştırılabilir olması gerekir.

1.2.4. Muhasebede Hesap Kavramı

Muhasebe hesapları kavramının doğuşu antik Yunan'a kadar izlenebilir.

Hesap: Benzer orandaki hareketlerin artış ve azalışını izleyen grafikdir. Mesela, emtia hesapları. Yani hesap detayları için hesabın alt hesaplarını açabilirsiniz. Şirketin yürüttüğü faaliyetler nedeniyle varlıkların, kaynakların, borçların, alacakların miktarı, gelir ve giderleri sürekli değişmektedir.

Şirketlerin yürüttüğü faaliyetler nedeniyle kaynakların miktarı, varlıkları, alacakları, borçları, gelirleri ve giderleri sürekli değişmektedir. Bu değişiklikleri masada takip etmek pratik değildir ve imkansızdır. Bu karışıklıkları önlemek ve zorlukları gidermek için hesap denilen bir çizelge kullanılmış, bu nedenle her bir varlık, kaynak, borç ve alacak için bir hesap açılarak bu hesapların artması veya azalması kontrol edilmiştir. Bu hesap, bilgileri gruplama ve ticari işlemleri uygun şekilde izleme görevini yerine getirir. Diğer bir deyişle hesap, her işlemin ilgili yerde toplanmasını sağlar (Özkan, 1998, s.18)

1.3.1. Muhasebenin Bölümleri

Muhasebe türüne bakılmaksızın gerçek ve tüzel kişilere ait tüm işyerlerinde muhasebe genel kısıtlamaları değişmeyecektir. Yalnızca etkinliklere dayalı, hesaplamaların kaydedildiği ortamları değişecektir. Öte yandan muhasebe, faaliyetin türüne ve muhasebe beklentilerinin amaçlarına göre bölünmüştür (Özkan, 1998, s.26). Muhasebe temelde 3 bölüme ayrılmıştır. Bunlar genel (finansal) muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesidir. Yönetim muhasebesinde düşünülerek; genel muhasebe ve yönetim muhasebesine bölünür. Ayrıca, banka muhasebesi, inşaat muhasebesi, konaklama muhasebesi ve profesyonel muhasebe türleri olarak diğer uygulamalar da muhasebenin üç temel bölümünü kullanır (Pratt, 1996, s.43).

1.3.2. Genel (Finansal) Muhasebe

Genel muhasebe (finansal muhasebe, kurumsal muhasebe); varlıkların, işlemlerin ve sonuçların izlerini sürekli olarak kaydedebilen yazılı bir hafızadır. Kurumsal muhasebe ve finansal muhasebe olarak da bilinen genel muhasebe, bir şirketin veya şirketin ileriye dönük işlemlerinin izlenebildiği veya kaydedilebildiği bir muhasebe departmanıdır. Özellikle borç, gelir ve giderler ile alacaklar arasındaki ilişkiden kaynaklanan finansal olaylar genel muhasebenin ilgili alanını oluşturmaktadır (Sevilengül, 2005, s.36)

Şirket borç ve alacakları, hisse senetleri, nakit, alınan çekler, alacaklar, müşteriler, banka mevduatları ve kredi hesapları, tedarikçiler, ihraç çekler, borç senetleri, katma değer vergisi (KDV), kurumlar vergisi (KV), Gelir vergisi (GV), damga vergisi (DV) ve fon hesaplamaları, özel ve kamu sektörü tahvil ve senetleri, alacak hesaplarının reeskontu, avans ödemeleri, rezervler, arazi ve binalar, makineler, tesisler ve teçhizat, araçlar ve teçhizat, katlar ve ilgili faaliyetler Sabit kıymetler, akreditifler, birikmiş amortisman, alınan mevduatlar ve planlanan mevduat hesapları-kefil, sermaye hesabı, kayıt, izleme ve düzeltme, gelir tablosu ve bilanço hazırlama, dokümantasyon, beyanname ve beyannamelerin hazırlanması gibi birçok proje ve işlem , gelir tablosu ve bilanço ile ilgili faaliyetler yürütmüştür (Kızıl, 2006, s.43).

Hedef belgeye ve işlem kayıtlarının doğruluğuna ve sürekli saklanmasına göre, genel muhasebe işlemlerinin güvenilir bir şekilde kaydedilmesi aşağıdaki faydaları sağlayabilir (Sevilengül, 2005, s.32). Belge ögesi olarak kullanışlıdır. Yani daha önce yapılan işlemlerin varlığı, şekli ve esası hakkında gerekli bir bilgi kaynağıdır, belirli bir tarihte yapılması gereken işlemlerin unutulmamasını sağlar ve kurumsal varlıkların kurumu bunların dışında bırakıp bırakmadığını kontrol eder. Yukarıda listelenen tüm konuları göz önünde bulundurarak, genel muhasebecilerin kurumsal varlıklar ve kaynaklardaki değişiklikleri izlemekten, özkaynaktaki artış veya azalışı belirlemekten ve kurumsal kar ve zararları belirlemekten sorumlu olduğunu gördük.

1.3.3. Maliyet Muhasebesi

Maliyet muhasebesi, işletmenin iç faaliyetlerini, başka bir deyişle işletmenin iç değerini kontrol etmekten sorumlu muhasebe bölümüdür. İlk olarak dışarıdan alınan, imal (üretim) edilen mal veya hizmetin maliyetinin hesap edilmesi, satış fiyatının oluşturulması ve hissedarların anlayıp fikir yürütmesine olanak sağlamak maliyet muhasebesinin konularıdır. Ancak bu maliyet muhasebesini tam olarak benimseyen işletmeler endüstriyel işletmelerdir. Bir sanayi işletmesi, sağladığı faydaları artırmak veya kullanılabilir kılmak için farklı yollarla sağlanan maddelerin biçimini ve içeriğini değiştirmek için kimyasal ve fiziksel yöntemler kullanan bir işletmeyi ifade eder. Maliyet muhasebesinin amacı aşağıdaki gibidir (Özkan, 1998, s.65).

Üretilen ürün ve hizmetlerin birim maliyetini ve toplam maliyetini belirleyen, maliyet türlerinin, maliyet merkezlerinin ve maliyet taşıyıcılarının etkin kontrolünü sağlayan, kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak için gereken bilgileri sağlayan ve ilgili bilgilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayan sistemdir. Yöneticiler karar verirken, iş faaliyetlerinin verimliliğinin artmasına yardımcı olur, faaliyetlerin sonuçlarının üretilmesine, böylelikle stok değerlendirme, fiyatlandırma, kontrol, karşılaştırma ve bu konular hakkında daha sağlıklı ve rutin bilgilerin hazırlanmasına yardımcı olur. Bu işlevlerle maliyet muhasebesi, finansal muhasebeden elde edilen geçmiş finansal bilgilere dayanarak gayri resmi raporlar hazırlayabilen bir bilgi sistemidir (Özkan, 1998, s.67)

1.3.4. Yönetim Muhasebesi.

Yönetim muhasebesi, genel muhasebe ve maliyet muhasebesi tarafından oluşturulan geçmiş finansal bilgilere dayalı olarak gelecekteki planlama ve yönetim faaliyetlerinde kararların somutlaştırılmasına yardımcı olabilecek bir muhasebe dalıdır. Yönetim muhasebesi, işletmelerin ve diğer organizasyonların

yönetiminde muhasebe verilerinin ve diğer finansal verilerin nasıl kullanılacağını içeren bir muhasebe dalı olarak da tanımlanabilir(Lazol, 2010, s.67)

1.3.5. Muhasebe Bilgi Sistemi

Muhasebe, işletme yönetiminde finansal tabloları kullanan kişilerin karar almasında yön veren bir sistemdir. Mali durumunu almasına ve göstermesine yardımcı olacak performans rapor hazırlığını ve mali kayıtları sağlama süreci olanağı hazırlar. Bu nedenle muhasebe, bir işletmenin mali yapısını göstermek amacıyla kullanılmaktadır. İlgili işlemleri tanımlamak, sınıflandırmak, toplamak ve raporlamak bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle muhasebe işletmenin ekonomik faaliyeti hakkındaki finansal bilgileri ölçmek ve bu finansal bilgileri çeşitli kullanıcılara bildirmek için kullanılır. Muhasebe bilgilerinin temel amacı, yöneticilere karar verme süreçlerinde yardımcı olmak ve yararlı bilgiler sağlamaktır(Shim ve Siegel, 1999, s.47).

Bu durumda; işletme yönetiminde çok önemli araç konumu muhasebesi, şirket üzerindeki finansal etki tüm yönetim ve karar alma sürecini yansıtan bir gösterge olmasının yanı sıra her aşama için gerekli bilgi sistemini kurmuştur. Muhasebe bilgisi, bazen finansal muhasebe bilgisi olarak ifade edilir ve departmanına bilgi sağlar. Şirketteki yönetime ve diğerlerine sunulan bilgilere genellikle yönetim muhasebesi bilgileri denir. İki tür bilginin amacı farklı olsa da bilgilerin finansal durumunu anlamak için finansal muhasebe unsurlarına odaklanan belirli özelliklere sahiptir. Finansal muhasebe bilgileri, ticari faaliyetleri, borçları ve finansal varlıkları tanımlayan bilgileri ifade eder. Yönetimin muhasebe bilgisi, özellikle işletme operasyonlarını yönetmek, bilginin yorumlanmasını ve analizini içerir.

1.3.6. Uluslararası Muhasebe Standartları

Dünya ekonomisinin gelişimi, mali tablo hazırlama ve raporlamada genel muhasebe ilkeleri mali tablolarla aynı standartlara dayanmaktadır. Bu gereklilikle karşılaştığında, araştırma esas olarak Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Almanya bu çalışmaların ana ülkeleridir. Bilgi uluslararası olarak paylaşılabilir ve karşılaştırılabilir standardizasyon araştırmasının uluslararası kapsamda genişletilmesi gerekmektedir. Günümüzde sınır ötesi faaliyet gösteren firma sayısı artmaktadır. Uluslararası piyasaların gelişimi ve sermaye akışlarının yoğunlaşması, ortak bir finansal raporlama dili için uluslararası talebi hızlandırmıştır. Yatırımcıların sermaye piyasasında yatırım kararları aldıkları sınırları olmayan bir dünya karşılaştırma yapma ihtiyacı hissetmelerini sağlar.

Yatırımcı bunu karşılaştırırken uluslararası birleşik raporlama dilini kullanır. Belirli ülkelerin/bölgelerin muhasebe düzenlemeleri küresel ölçekte anlaşılabilir olması, çok uluslu şirketlerin ülke ekonomisine girmesinde büyük zorlukları aradan kaldırıyor. Farklı ülkelerin yasaları karmaşıktır ve bu ülkelerle karşılaştırıldığında, uygulamada pek çok farklılık var gibi görünmektedir. Yabancı yatırımcılar sermaye, vergi ve muhasebe yönlerini değerlendirdiklerinde sorun yaşamayacak ülkelere yatırım yapmayı umuyorlar. Bir dizi karşılaştırılabilir, şeffaf ve anlaşılabilir uluslararası muhasebe standartları bu durumda, yaratılışının gerekliliği ve önemini vurguluyor. Zamanla, hemen hemen her konu küresel hareketten etkilenmiştir. Ortak hedeflere ulaşmak için standardizasyon benimsenmiştir. Standart konsept ihtiyaç anlamına gelebilir, aynı zamanda amaca uygunluk derecesi de olabilir. Uluslararası ticaret, döviz ve sermaye akışları çok önemli boyutlara ulaştı. Bununla birlikte, benzer olayları aynı şekilde ifade etmek mantıklıdır, Güvenilir, oldukça karşılaştırılabilir bilgiler, işle ilgili bilgiler üretmek muhasebe alanında, tüm tarafların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak için finansal teorik ve pratik olarak raporlar, finansal raporlar oluşturur. Yüksek kaliteli standartlar oluşturarak, muhasebe riskleri ortadan kaldırılır. Fazla yatırım, ticaret ve büyümeye izin verir (Əhmədov, 2007, s.11)

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN MUHASEBE SİSTEMİ

Bu bölümde, Azerbaycan muhasebe sisteminin tarihi ve gelişimi, muhasebe belge düzeni, muhasebe kayıt düzeni, muhasebe hesapları, finansal tabloları, muhasebe / finansal raporlama standartları ve muhasebe mesleği hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. Muhasebe Sisteminin Tarihi ve Gelişimi

Türkiye Türkçesi'nde kullanılan "muhasebe" kavramı, Azerbaycan Türkçesinde "Muhasibat Uçotu veya Muhasibat Sistemi" gibi söylenir. Ülkenin muhasebesi 3 ana hissedenden oluşur. Ticari işletmeler, gelir gütmeyen ticari kazancı olmayan işletmeler ve devlet işletmeleri.

Azerbaycan'da etkin olan işletmelerde muhasebe sistemlerinin hazırlanması ve icraata geçirilmesine ait tüm veriler devlet taraftan formüle edilmiştir. Muhasebenin belgeleştirilmesi ve verileri depolamak için 24 Mart 1995 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti "Muhasibat uçotu" kanunu çıkarılmıştır(Kərimov, 2009,s.48).Kanuna göre muhasebe, kurumsal varlıkların, kaynakların, sermayenin, varlıkların ve genel olarak tüm ticari ve ekonomik ilişkilerin gerçek göstergelerine dayanmaktadır.Bu göstergeler para olarak ifade edilebilir ve muhasebe kayıtlarına ve ilgili kayıtlara sürekli ve eksiksiz olarak kaydedilebilir. Tüm işletme ve ekonomik faaliyetlerin muhasebe kayıtlarında çift taraflı muhasebe ve toplama, raporlama usulü kullanılır(Əhmədov, 2007,s.23).

Azerbaycanda muhasabe sistemi dört seviye üzerinde kurulmuştur.

Tablo 1: Azerbaycan Muhasebe Sisteminin Çalışma Esasları.

Kategoriler	Belgeler	Belgeleri Hazırlayan Kurumlar
1.Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunları	Kanunlar,Fermanlar, vb.	Milli Meclis,Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı
2.Normatif	Muhasebe Standartları	AC Maliye Bakanlığı,Merkez Bankası
3.Metodoloji	Normatif Belgeler (Standartlardan Farklı) Metodoloji Gösterişler	AC Maliye Bakanlığı, Valilikler
4. İşletme Muh. Politik.	İşletme İçi Fermanlar, Emirler,vb.	İşletmeler, Denetim Şirketleri

AC'nin şu an olan muhasebe sisteminin kuruluşu, 24 Mart 1995 tarihli "Muhasebe" ve 1 Ocak 1996 tarihinde Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan "Muhasebe Tabloları ve Müesseselerin Uygulama" yönergelerine uygun olarak idare edilmekte ve uygulanmaktadır. Tarih 23 Ocak 1997. Bu yasalara göre, ülkede faaliyet gösteren bu cins şirketler tüzel ve reel bireyler kazançları sebebiyle veya kazançsız çalışmaları sebebiyle muhasebe sistemlerini gözetmek zorundadır. Kanun, muhasebe sisteminin Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti tarafından denetlenmesini şart koşar ve muhasebe sisteminin temel ilkelerini, işletmelerin, şirketlerin ve bu alandaki diğer tüzel kişilerin, yasaların, görevlerin, sorumlulukların, yayıncılığın temel ilkelerini uygulamayı planlamaktadır. Muhasebe kuralları (finansal) raporları ve muhasebe belgelerinin doğruluğu Kapsamına ve ölçeğine karar verir(Əliyev ve Salahov, 2002, s.34)

Azerbaycan'ın muhasebe sisteminin tarihinin uzun olmadığı söylenebilir. Azerbaycan ekonomisinde son senelerde yaşanan derin farklılıklar muhasebe kayıtlarının ele alınmasını ve kullanılmasını etkilemiştir. Azerbaycan'ın muhasebe sistemi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde büyümeye başlamış ve bugüne dek büyümeye devam etmiştir. Azerbaycan'da "muhasibat" sistemindeki

değişiklikleri Sovyetler Birliği öncesi ve sonrası muhasebe hareketleri olarak çeşitli zamanlara ayırabiliriz(Pekdemir ve Akün, 1999,s.51).

2.1.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Zamanında Muhasebe Sistemi

Sovyet zamanında muhasebe sistemi, Vergi dairesi gibi devlet müesseselerine rapor verme gerekliliği olmadığı için firmalarda istatistik ve idare muhasebesi cinslerinin çok olması önemle vurgulanmıştır(Əliyev ve Salahov, 2002,s.42).

Muhasebenin esas maksadı, firmadaki ve kenardaki ilgililere gerekli finansal ve iktisadi detayları temin etmek değil, komünist ve sosyal olanakları gözetmek, hükümetin 18 sosyalist kalkınma tasarısını yerine getirmek ve mülkiyet maliyetlerini düzgün bir biçimde belirtmektir(Əhmədov, 2007,s.26).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Zamanında ekonomik ve iktisadi değerler sadece kamu tarafından hazırlandığı için, özel sektöre yer verilmemesinden bütün iktisadi değerler kamu tarafından hazırlanmakta ve tahsis edilmekteydi(Başaran, 2001,s.45).

Bu, izlenen maliye politikasının genel ekonomik politikadan neredeyse ayırt edilemez olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, piyasa ekonomisiyle karşılaştırıldığında, merkezi dağıtım ve dağıtım mekanizmasının etkinliği veya verimsizliği, Sovyetler Birliği'nin kaderini belirledi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde Azerbaycan'ın muhasebe sistemi gelişmeye başlamış ve bugüne kadar devam etmektedir. Muhasebe uygulamaları Azerbaycan'da geç başladı. Sistem, Rusya'ya göre Sovyetler Birliği'nin etkisi altında geliştirildi. Muhasebe sisteminin önemli noktalarını özetleyebiliriz.

1736-İlk muhasebe kitabı Rusya'da yayınlandı.

1772-Çar büyük Petro döneminde ülkede ikili kayıt sistemi ilkesi oluşturuldu.

1772-İşletme Bilimleri Akademisi ilk kez Rusya'da Moskova'da kuruldu.

1773-İkili kabul sistemine ilişkin ilk ders kitabını yayınladı.

Devrimden sonraki Sovyet muhasebesi çağı böyle gerçekleşti.

1923 ve 1926'da tüm Sovyet şirketleri için çift taraflı kayıt sistemi uygulandı. Yine 1926'da ilk "beş yıllık plan" ile şirket, bireysel siparişlere dayalı bir muhasebe sistemi benimsemek zorunda kaldı. 1931'de Stalin, muhasebe alanında Batılı ülkelerle bağlarını kopardı.

1965'te Sovyetler Birliği'nin ekonomik düzey reformunun ihtiyaçlarını duymaya başladı, bu nedenle, yatırım getirisi vaatlerinin performansını ölçmek için bir ölçü kabul etmek doğal olmuştur. 1987'de Gorbaçov Batılılaşma Hareketini ve kurumsal reformları başlattı. Ekonominin açılmasıyla birlikte, muhasebe sistemlerinde batı muhasebe standartlarının uygulanmasının iş ortaklıklarının hedeflerini karşıladığı kabul edilmiştir.

1989'da Gorbaçov'a Maliye Bakanlığı'na daha etkili bir muhasebe sistemi uygulaması emri verildi. Öte yandan tarihçiler, Azerbaycan'ın muhasebe sisteminin gelişimini kronolojik sırayla tanımladılar. Muhasebe bilimini 1864-1898'den bilime karakterize etmek için, 1898-1917 yılları arasında muhasebe zamanla gelişti, Etkili devlet mülkiyeti ve devlet muhasebesinin 1917'den 1936'ya devrine dayanarak, 1936'dan 1990'a kadar sosyalist muhasebe sistemini güçlendirme ve geliştirme dönemi, 1990'dan ise sonra piyasa ekonomisine uygulanabilir muhasebe sistemi yürürlüğe girdi. Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerdeki muhasebe sisteminin temel özelliği, muhasebe uygulamalarının merkezileşmesidir. Merkezleme, bilimsel sosyalizmi elde etmeye yardımcı olan tüm kaynaklar dağıtımının arkasındaki ana itici güçtür. Aslında, Maliye ve Muhasebe Bakanlığı ve Finansal Raporlama Hizmetleri Muhasebe prosedürlerini ve kabul edilecek yöntemleri bir araya getirir. Ek olarak, tüm ekonomik işlemler tek bir faturalandırma planında ifade edilmeliydi (Əliyev ve Salahov, 2002, s.53)

2.1.2. SSCB Dönemi Sonrası Muhasebe Sistemi

Bir ülkenin para birimi, bankacılığı, dış borcu, ödemeler dengesi veya reel sektör krizi genellikle şirket üzerinde makro açıdan olumsuz bir etkiye sahiptir. Krizin neden olduğu döviz kurundaki artış, para ve sermaye piyasalarının gelişimi, değişken faizli borçlanmanın finansman maliyetleri ve düşük kapasite kullanımından kaynaklanan boş kapasite maliyeti işletmelerin ve muhasebe sistemlerinin mali durumunu da etkilemektedir. Tüm bu sorunlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisine giren ve Ermeni soykırımı nedeniyle büyük bir krizle karşı karşıya kalan Azerbaycan'da uygulanan muhasebe sistemini etkilemiştir (Abdullayeva, 2006, s.35).

AC'nin özgürlüğünü elde ettikten sonra devlette yeni tür faaliyetler kurulmuş, yabancı tüzel kişi ve kuruluşların ülke ekonomisindeki ithalat ve ihracat faaliyetleri hızla artmış, hızla artan ithalat ve ihracat faaliyeti olmuştur. Hizmet sektörü ayrıca, yeni bir ekonomik sisteme geçişte bir dizi ekonomik reform yerine, bir demokratik yönetim sisteminin gelişimi ve gelişmesine önem veriyordu. Yönetim sisteminin uygulanmasını ve geliştirilmesini arttırdı ve ulusal muhasebe ve mali politika standartları uluslararası standartlara yükseldi. Sonuç olarak, Azerbaycan Cumhuriyetinin 2003 Yılı Devlet Bütçesi Kanununun kabulü ve tedbirleri ile ilgili olarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 26 Aralık 2002 tarihli açıklamasının altıncı fıkrasında açıklandı. Uluslararası muhasebe standartlarını benimsemek için ulusal muhasebe standartlarını formüle etmek ve uygulamak için, Azerbaycan Cumhuriyeti Kabinesi bunları uygulamaya yetki verildi (Cəfərov, 2002, s.21).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra, idari sistemin yeniden kurulması birkaç yıl sürdü ve yeni hükümet ile Azerbaycan hükümetinde önemli değişiklikler oldu. O zamandan beri Azerbaycan'ın çeşitli alanlarında muhasebe sistemleri gelişmeye başlamıştır (Kərimov, 2009, s.43).

20 Eylül 1994 tarihinde imzalanan “Esrin Muqavilesi” Azerbaycan Muhasebe Sisteminin ana etkilerindendir. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ve dünyanın 11 büyük petrol şirketi arasında imzalanan bu mukavele, Azeri, Güneşli ve Çırac petrol yataklarının birlikte kullanımına açmıştır.

Son olarak, 1995'ten bu yana, üç önemli karar Azerbaycan'ın muhasebe sisteminin geliştirilmesiydi ve Azerbaycan'ın muhasebe tarihi için büyük önem taşıdığını söyledi.

Aşağıdakilerdir;

- Muhasebe kayıtları ve işletme hesap defterleri ile alakalı yeni düzeltmeler,
- Yayınlanacak iktisadi bilgilerin ve tabloların belirlenmesi,
- Yeni bir hesap planı benimsenmesi.

Bir başka yenilik de bilgisayar muhasebesinin uygulanmasıdır.

Yapılan bu çalışmalarla muhasebe sisteminin uluslararası standardizasyonu amaçlanmıştır.

2.2. Muhasebe Belge Düzeni

Ticari işlemler belgelere dayandığında ve hesap defterlerine kaydedildiğinde, muhasebe bilgilerinin güvenilirliği anlamlı hale gelir. Bu sebepten muhasebe pratiğinde bilgi yolları olarak isimlendirilen "belgeler" ve kayıt için "muhasebe defterleri" çok önemlidir. Azerbaycan'ın muhasebe belgesi düzeni, belgelerin düzenini Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı tarafından kabul edilen kararnameye göre belirler. Azerbaycan'da, muhasebe kayıtlarının işlenmesi dergiye kayıt, defterdeki girişler ve envanter defterine kayıt şeklindedir (Kerimov, 2009, s.24)

Hazırda ülkede uygulanan muhasebeye ait belge, normatif ve talimatlar 24 Mart 1995 tarihli "Muhasebe Hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununa esasen düzenlenmektedir. Ticari ve ekonomi faaliyetlerinin ortaya çıkma olayını gösteren muhasebe belgeleri kayıt için esas sayılır. Belgelerde yer alması gereken bilgiler; Belgelerin adı, numarası, kodu, düzenleme tarihi, müessesenin adı, ticari unvanı, VÖEN (vergi mükelleflerinin tek kayıt sistemi), telefon numaraları, yetkili şahısların adı, soyadı, baba adı, imza vb. bilgiler yer almaktadır.

Önemli ilk muhasebe belgelerinin form ve kullanım kuralları; ACMB (Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası)'nin 2. Şubat. 1999 tarihindeki İ-15 sayılı kararı ile finansal tablolar gibi kullanılan belgelerin, ayrıca bu belgelerin yerine geçen diğer belgeler ilk muhasebe belgeleri için önemli muhasebe belgeleri olarak kabul edilmektedir (Cəfərov, 2002, s.21).

Fatura № 2Q

Tahsilat Makbuzu № 1MQ

Kasa Tahsilat Makbuzları № KO-1 22

Vekâletname № M-2

Diğer Evrak ve Belgeler

2.2.1. Fatura № 2Q

Fatura № 2Q forma aynı seri ve numaralı olarak 2 nüsha düzeltilir. Müessesede 2 nüshadan fazla talep olursa, o zaman aynı faturadan bir nüsha daha çıkartılarak ve üzerinde “aslı ile aynıdır” sözleri yazılarak işletme rehberi tarafından imzalanarak onaylanır.“Müessesenin adı, VÖEN ve diğer gerekli bilgileri” satırında müessesenin, idarenin, kurumun adı, banka hesapları, unvanı, telefon numarası ve diğer gerekli bilgiler gösterilir.“Kimden” satırında maddi yetkili şahsın mesleği, soyadı, adı, baba adı, kassa tahsilat ve tediye makbuzlarının adı, numarası, tarihi ve diğer gerekli göstericiler gösterilir. “Kime” bölümünde vekâletname veya emtia üzere yetkili olan şahsın mesleği, adı, soyadı, baba adı, ilk muhasebe belgelerinin adı, numarası, tarihi ve diğer gerekli bilgiler gösterilir.“Emtianın adı ve türleri” satırında emtianın veya emlakın adı ve muhasebesi için gerekli bilgiler yer alır. “Değerleme ölçüleri” satırında emtiaya ait olan ölçü gösterilir. “Miktar” bölümünde bu emlakın ölçüsüne uygun olan miktarı yer almaktadır. “Fiyat” satırında yazılmış emlakın birim veya toplam fiyatı yazılmaktadır. “Tutar” satırında ise “Miktar” ve “Fiyat” satırlarının toplamı gösterilir. “Sair ekler” bölümünde ise faturayı kullanan işletmenin muhasebe bilgileri yer alır(Babayev ve diğerleri, 1998, s.33).

2.2.2. Tahsilat Makbuzu № 1MQ

Tahsilat Makbuzu № 1MQ seri ve sıra numaraları birbirini izleyen ve iki nüsha olarak düzenlenen muhasebe belgesidir. Makbuzda sunulması gereken bilgiler şöyle sıralanmalıdır.

“Müessesenin adı, VÖEN ve diğer gerekli bilgiler” bölümüne “Tahsilat makbuzu”ndan kullanan müessesenin, onun şube ve bölümünün tam adı, VÖEN, bank göstericileri, unvanı, telefon numarası ve diğer önemli bilgiler aktarılmaktadır.

“Siparişçinin adı, VÖEN ve diğer gerekli bilgiler” satırında siparişçinin adı, VÖEN-i, bank göstericileri, unvanı, telefon numarası ve diğer lazımı bilgiler

gösterilir. Tahsilat makbuzunun “Konu” bölümünde satılan iş veya emtia faaliyetlerinin kısa özeti gösterilmektedir. “Değerleme ölçüleri” bölümünde faaliyetin (satış, iş ve hizmetin) konusuna uygun olan değerleme ölçüsü (t, kg, l, tane vs.) yazılmaktadır. “Miktar” ve “Fiyat” bölümünde faaliyetin (satış, iş ve hizmetin) adet ve fiyat bilgileri yer almaktadır. “Tutar” bölümünde “Fiyat” ve “Miktar” sütunlarının toplamı gösterilmektedir.

“Tahsilat Makbuzunun” ve nüshasının üzerinde onu kullanan işletmenin kaşesi olur. Hukuki şahıs olmadan işletme faaliyeti ile uğraşan fiziki şahısların kısmı olmadığı hallerde imza yeterli sayılmaktadır. Siparişlerin kabulü, iş ve hizmetlerin yerine getirilmesi hakkında her bir müessesenin kendi muhasebe politikalarına uygun olarak “Siparişpartiler” ve bu gibi diğer ilk muhasebe belgelerini önemli hallerde “tahsilat makbuzuna” eklenebilir. Müesseselerin yaptığı işlemlere göre, “tahsilat makbuzuna” ek bilgiler dahil etmek sorumluluğu ortaya çıktığında, bu belge ve makbuzların doldurulması ve onların kullanım kuralları ACMB’ı tarafından onaylanır. “Tahsilat makbuzu”nu kullanan işletmeler, faaliyetleri sonucunda elde ettikleri tutarları kasaya dâhil ederler ve kendi hesapları olan bankaya tahvil gönderirler(Cəfərov, 2002, s.18).

2.2.3. Kasa Tahsilat Makbuzları № KO-1

Kasa Tahsilat Makbuzları № KO-1 iki nüshadan – kasa tahsilat makbuzu ve kasa çekinden oluşmaktadır. Kasa çeki parayı ödeyen şahsa verilir. Kasa Tahsilat Makbuzları ve onun çeki müessesenin yetkilileri tarafından imzalanır. Kasa Tahsilat makbuzunda sırasıyla şu bilgiler olmalıdır.

“Müessesenin adı, VÖEN-i diğer gerekli kısımları” bölümünde müessesenin adı, VÖEN, banka hesapları, unvanı, telefon numarası ve diğer gerekli göstericiler gösterilir.

“Kimden” satırında para tutarını ödeyen şahsın soyadı, adı ve baba adı, tuttuğu iş, unvanı, telefon numarası vb. bölümleri yer alır.

“Neden” satırında kasada para tutarının ödeme amacı, ayrıca yazılı izahatlar veya herhangi dönemde bir ilkin muhasebe belgeleri eklenmişse bu belgenin adı, numarası, tarihi ve kısa özeti gösterilmelidir. “Tutar” satırında kasaya dâhil olan toplam tutar, rakam ve yazıyla açık olarak gösterilir. Kasa Tahsilat Makbuzunun arka tarafındaki “Ek” kısmında ise bu belgeye eklenen (çek, vekâletname) evrakların adı, numarası, tarihi vb. bilgiler eklenir(Babayev ve diğerleri, 1998, s.28)

2.2.4. Vekâletname № M-2

Vekâletname formu № M-2 en az iki örnek olarak düzenlenir. Önemli muhasebe belgesi olarak bu belgede aşağıdaki bilgilerin olunması istenmektedir.

“Müessesenin adı, VÖEN ve diğer gerekli göstericileri” – vekâletnameyi veren müessesenin, idare veya kurumun adı, bank göstericileri, telefon, faks numaraları, unvanı, istatistik kodu ve diğer gerekli bilgiler gösterilir.

“Verilir” – müessesenin, idare veya kurumun rehberi tarafından vekil edilmiş şahsın soyadı, ismi, baba adı, onun vatandaşlığını tasdik eden evrak vb. bilgiler;

“Neden” – satıcı ve onun gönderdiği evrakların adı, numarası, tarihi ve diğer göstericiler gösterilir. Bunlar olmadıkta ise “rehberin yetkisiyle” sözü yazılır.

Vekâletnamenin arka tarafında “Emtianın adı ve türleri” satırında alınacak emtianın adı ve diğer önemli bilgiler gösterilir(Sadıgov, 2002, s.9)

2.2.5. Diğer Evrak ve Belgeler

Diğer belge ve belgelere örnek olarak serbest meslek makbuzları, muhasebe belgeleri, sözleşmeler, vergi makbuzları, faturalar, değerli metal alım ve satım belgeleri, nakliye makbuzları, yolcu listeleri, günlük müşteri listeleri, konsinye faturaları, üretici makbuzları ve menkul kıymetler verilebilir.

2.3. Muhasebe Kayıt Düzeni

"Azerbaycan Cumhuriyeti Muhasebe Kayıtları Kanununun" 13. maddesine göre, ticari bir işletmenin tutması gereken muhasebe defterlerinin kullanılmadan önce işletmenin vergi dairesine ibraz edilmesi gerekmektedir. Defterin her sayfası, vergi dairesi tarafından numaralandırılır ve ilgili vergi dairesi mührü ile mühürlenir ve kitabın ilk ve son sayfalarına sayfa numarası yazılarak imzalanır ve onaylanır. Bu kitapların niteliği ve miktarı, ait oldukları vergi makamlarının sorumluluğundadır. Onaylanmayan defterler şirketlerin yargılanmasında belge(delil) gibi geçmektedir(Babayev ve diğerleri, 1998,s.42).

Azerbaycan Cumhuriyeti Muhasebe Kayıtları Kanununun 17. maddesine göre, hesap defteri tutmakla yükümlü kişiler ve mirasçıları, son kayıt tarihinden ve diğer belgelerin saklanması gereken tarihten itibaren beş yıl geçene kadar hesap defterlerini tutmak zorundadır.

2.3.1. Defter Tutma Yükümlülüğü.

Azerbaycan Cumhuriyeti "Muhasebe Kanunu"nun 4. Maddesi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ticari ve ekonomik faaliyetlerde bulunan ve gelirlerini pratik bir şekilde belirleyen şirketlerin faaliyetleri için gerekli tüm defterleri tutmaları gerektiğini öngörmektedir. Yani Azerbaycan'da tüm şirketler bu kitapları bulundurmakla yükümlüdür. Ticari defterlerin hukuka uygun olarak tutulması veya hiç bulundurulmaması sorumluluğu, bu kitapların düzenlenmesinden sorumlu olanlara ve bunları imzalayanlara aittir(Babayev ve diğerleri, 1998,s.48).

İşletmelerin mali tablolarını sunulması ve türleri ACMB tarafından belirlenir. Hazırda yıllık mali tablolar aşağıdaki formları içermektedir. Mülkiyet formasında asılı olmayarak AC faaliyet gösteren tüm firmalar aşağıdaki tabloları sunmak zorundadırlar.

1. İşletme Bilançosu (Form 1)
2. Mali Sonuçlar ve Onlardan Yararlanma (Form 2)
3. Mali Sonuçlar ve Onlardan Yararlanma Hakkında Dilekçe
  - a) 3 sayılı form – sermayenin durumu hakkında
  - b) 4 sayılı form – para varlıklarının durumu hakkında
  - c) Dilekçeler
4. İşletme Balansına Ekler (Form 5)

Bunlara ilave olarak:

AC “Muhasebe Hakkında” Kanununa uygun olarak belirlenmiş, diğer mali tablolar (gelir tablosu vb.), AC kanununa uygun olarak mali tabloların zorunlu olarak denetçi tarafından verilen rehin toplamı hakkında raporlar ve dilekçeler sunulmalıdır.

İşletme bilançosu (Form 1) – işletmenin varlık ve kaynakları hakkında bilgileri sunmaktadır. İşletmenin mali sonuçları (kar veya zarar) bilanço esasında belirlenir.

Son yıllarda bilanço uluslararası standartlara yaklaştırıldığı için büyük değişiklikler olmuştur. Bilançonun aktif ve pasif maddelerinin konusu, onu hem iç hem de dış kullanıcılarının tarafından yararlanmasına ortam oluşturmuştur. Muhasebe bilançosundan vergi kurumları, kredi teşkilatları, aynı zamanda devlet idare etme teşkilatları (Örneğin, ACMB, ACİİB (Azerbaycan Cumhuriyeti İktisadi İnkişaf Bakanlığı)) tarafından kullanılır.

Maliye sonuçları ve ondan yararlanma hakkında formda üretim, yatırım ve finansal faaliyetlerden elde edilen kâr hakkında bilgiler gösterilir. Bu da bilançoda yazılan bilgileri tamamlamaktadır.

Mali sonuçlar ve Onlardan Yararlanma Hakkındaki Form (2 sayılı) Uluslararası Finansal Tablolara görünecek kadar uygulama alanına girmektedir. Bu da esasen kârdan vergi matrahını ve vergi deneticileri tarafından bu matrahın hesaplanmasını kolaylaştırmaktadır.

Mali sonuçlar ve Onlardan Yararlanma Hakkındaki Form (2 sayılı) 4 bölmeden oluşmaktadır(Sadıgov, 2002,s.17).

Bunlar,

- 1) Mali Sonuçlar
- 2) Kardan yararlanma
- 3) Bütçeye ödenecek vergi ve diğer yükümlükler
- 4) Kardan vergi üzere indirimler hesaplanırken dikkate alınan masraflar

İşletme Bilançosuna Ekler yani 5 sayılı form, 9 bölümden oluşmaktadır (Sadıgov, 2002):

- 1) İşletme sermayesi ve fonları hakkında
- 2) Borçlar üzere durum
- 3) Alacaklar ve borçlar
- 4) MODV (Maddi Olmayan Duran Varlıklar)'ın yapısı
- 5) Duran varlıkların hareketi
- 6) Yatırımlar
- 7) Sosyal kesintiler
- 8) Uzun vadeli yatırımlar hakkındaki bilgiler
- 9) Nazım hesaplarda muhasebeleştirilen varlıklar hakkında dilekçeler

2.3.2. Tutulması Zorunlu Defterler.

A'C-de Muhasebe kanunlarına göre 1 aylık satış veya üretim hacmi 2 milyon manatın altında olan işletmelerin defter tutma zorunluğu yoktur.Yasa, 1 aylık cirosu 2 milyon Manat'ın üzerinde olan şirketlerin aşağıdaki hesap defterlerini tutmasını şart koşmaktadır(Babayev ve diğerleri, 1998,s.32).

Yevmiye, Envanter ve Defteri kebir.

Vergilendirme beyanname esas alınarak yapılmakta olup, vergi matrahının tespiti esas olarak mükelleflere bırakılmıştır. Bu nedenle, kitapların doğru saklanmasını kontrol etmek çok önemlidir.

2.4. Muhasebe Hesap Planı

İşletmelerde birçok finansal olay meydana gelir. Hesaplar, bu çeşitli olayları açıkça kaydetmek için kullanılır. Burada, aynı nitelikteki finansal olayların tablo altında toplanmasına "hesap" adı verilir.Kullanılan hesaplar listede önceden tanımlanır ve saklanır. Hesaplar grup altında toplanan belirli bir düzen ve grup olarak uygulanır. Sonuçta, liste toplanır ve bir sistem olarak gruplandırılır, "Hesap Planı" denir "Hesap Planı" olarak adlandırılır.

Muhasebe sistemini Azerbaycan Cumhuriyetinde de kurmak için "Muhasebe Hakkında" yasası çıkarıldı ve yasanın yürürlüğe girmesinin ardından ülke, Uluslararası Muhasebe Standartlarına (UMS) dayalı bir Ulusal Muhasebe Standardı (MMUS) oluşturmaya başladı. 2005-2006'da Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı tüm ulusal standartları uluslararası standartlara dayalı olarak oluşturdu. AC'nin yeni hesap planı, Maliye Bakanlığı tarafından 18 Nisan 2006 tarihinde onaylanan "Mali Hesap Yönetmelikleri" uyarınca "1 Numaralı Ticari İşletmeler için Ulusal Muhasebe Standartları"nda resmi olarak yayınlandı(Terexova, 2008, s.37).

Tablo 2: Azerbaycan Muhasebe Sistemi Hesap Sınıfları (Muhasibat Uçotu, 2003).

01-09 Duran Varlıklar ve Uzun Vadeli Yatırımlar.
10-19 Üretim İhtiyaçları.
20-39 Üretim Giderleri.
40-49 Ticari Mallar, Mamuller ve Satışı.
50-59 Dönen Varlıklar.
60-79 Ticari Borçlar ve Ticari Alacaklar.
80-84 Maliyet Hesapları ve Karın Dağıtımı.
85-89 Özsermaye ve Yedekler.
90-99 Yabancı Kaynaklar ve Muhasebeleştirilmesi.
Ek olarak da bilanço ek hesaplarda mevcuttur.

2.4.1. Bilanço Hesapları.

Bu bölümde muhasebe tablosu iki ayrı başlık altında incelenecektir (aktif hesap ve pasif hesap):

2.4.1.1. Aktif Hesaplar.

Şirketin bilançosundaki varlıklar, şirket tarafından tutulan varlıkları ifade eder. Bu varlıklar, nakde çevrilme oranına göre sınıflandırılır:

Duran varlıklar (uzun vadeli varlıklar),

Dönen varlıklar (kısa vadeli varlıklar).

2.4.1.1.1. Duran Varlıklar (Uzun Vadeli Aktifler)

“Muhasebe Hakkında” kanuna göre müessesenin üretim (hizmet) sektöründe bir yıldan ve izleyen bilanço döneminden daha uzun bir sürede kullanılmak amacıyla

elde edilen ve 29 işletme faaliyetlerinde kullandıkları sürede uğradıkları değer azalmalarını yeni üretilen mamule veren, minimum değeri 500 000 manat olan varlıklara duran varlıklar denilmektedir. 10-19 hesap planındaki ilk ana hesap grubunun uzun vadeli varlıkları, hesap grupları dahil şirketin sahibi olduğu uzun vadeli varlıklara veya kira sözleşmelerine sahiptir(Kərimov, 2009,s.13).

10. Maddi Olmayan Duran Varlıklar

İşletmenin mülkiyetinde bulunan maddi olmayan duran varlıkların durumu ve işleyişi hakkında bilgiyi yansıtmak için kullanılır. Maddi olmayan duran varlıklara uzun vadeli kullanılan, gelir getiren, fiziksel varlığı bulunmayan, belirli varlıkların kullanma hakları, patentler, lisanslar, imtiyazlar, ticari markalar, Know-How vs. dahildir(Stickney ve Roman, 1994, s.37).

11. Arsa, Bina ve Makine

Arazi (arazi), çeşitli binalar, makineler ve araçlar gibi maddi duran varlıkların, birikmiş amortismanların ve ilgili giderlerin izlendiği, ticari faaliyetler için edinilen ve tahmini faydalı ömrü bir yıldan fazla olan bir hesap grubudur.

12. Maddi Duran Varlık Yatırımları

Bu grupta, şirketin temel faaliyetlerinde ve değişmez varlığın ve yatırım yapabilmek için arazi ve binalar gibi ilgili amortismanın karşılık gelen amortismanını ve ilgili amortismanını takip eder.

13. Canlı Varlıklar

Canlı varlıklar grubu aynı zamanda şirketin sahip olduğu hayvanların, bitkilerin, ağaçların ve hayvanların tüketim payları ve ilgili varlıklar dahil olmak üzere canlı varlık olarak da kullanılmaktadır.

14. Doğal Kaynaklar

İşletmede petrol, doğal gaz, kömür vb. olabilir. Bu hesap grubunda bu tür doğal kaynakların mevduatı ve tüketim payları izlenir

15. Ortaklıkları Olan Yatırımlar

Bu grup, uzun vadeli amaçlarla elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetleri veya tamamen işletmenin yasal yükümlülüğünün bir parçası olmadıkları için elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetleri (ayrıca bazı ortaklar ve / veya şubeler) veya uzun vadeli menkul değerler ifade eder.

16. İptal Edilmiş Vergiler

Vergi ekibinin iptali, gecikmiş bir vergi denebilir. Esas olarak gelir vergisi beyannamesinde, iki vergi grubu ve diğer vergiler, gerçek vergi miktarını ve fazla hesaplanan değer arasındaki farkı ifade eder.

17. Uzun Vadeli Ticari Alacaklar

Alıcının hesabı, mal ve hizmet satışından kaynaklanan alacaklar hesabını (faturalar hariç) ifade eder. Bu işin amacıdır ve bir yıldan az bir süreye sahiptir.

18. Diğer Uzun Vadeli Mali Varlıklar

"Uzun vadeli finansal varlıklar", uzun vadeli finansal sabit varlıklar ve bozulma olmayan uzun vadeli yatırımların aylık bir izlenmesidir.

19. Diğer Uzun Vadeli Varlıklar

Bu hesap grubu, önümüzdeki yıllardaki harcamaları, verilen uzun vadeli avansları ve bu tür diğer uzun vadeli varlıkları içermektedir.

2.4.1.1.2. Dönen Varlıklar (Kısa Vadeli Aktifler)

Kısa vadeli varlık ana hesap grubu, "likit varlıklar" olarak da adlandırılabilir; kısa sürede getiri sağlayacak varlıkları ve para birimlerini ve paraya çevrilebilen

yüksek finansal varlıkları içerir. Hesap planında gösterildiği gibi, üretim rezervleri türüne göre ana "stok" hesabına alt hesaplar olarak yansıtılır. İşletmeye dahil olan envanter üretilirken, tüketilirken, transfer edilirken ve satılırken "envanter" hesabına alacak ve alacaklandırılır (Kerimov, 2009, s.96).

21. Kısa Vadeli Ticari Alacaklar

Bu hesap grubu senetli veya senetsiz alacak hesaplarını gösterir. Bu alacak hesaplarının bir yıl içinde para birimi haline gelmesi ve iş ilişkileri nedeniyle ortaya çıkması muhtemeldir. Ana şirket, bağlı şirket ve iştiraktan iş ilişkisi nedeniyle alacak hesapları varsa bu gruptaki ilgili hesabın yardımcı hesabı üzerinden gösterilecektir.

22. Hazır Değer

Dönen varlık grubu, nakit veya banka şeklinde elde tutulan varlıkları ve farklı bir zamanda fiyat kaybı olmaksızın nakde dönenleri anlatır.

23. Menkul Kıymetler

Menkul kıymet grubu, hisse senetleri, tahviller, hazine bonoları, finansman bonoları, yatırım fonu katılma belgeleri, karın ve zararın ortaklığı sertifikası, kar ortaklığı satın almanın amacı, faiz geliri elde etmek, temettü almak veya fiyat değişikliklerinden yararlanmaktır. Menkul kıymetler ve değerleri, rezervlerin azaltılmasını izlemek için kullanılır(Terexova, 2008, s.35).

24. Diğer Kısa Vadeli Varlıklar

Diğer kısa vadeli varlık hesap grupları, diğer hesap gruplarına dahil edilmeyen katma değer vergisi muafiyetleri, kısa vadeli avanslar verilmiş gelecek aylardaki harcamalar vb. Bu tür varlıklar dahil.

2.4.1.2. Pasif Hesaplar

Öz sermaye ve borçlar, AC hesap planına pasif hesaplar olarak dahil edilir.

Devamlı olarak özsermaye kaynakları, Uzun vadeli yükümlülükler Kısa vadeli borçlar olarak sınıflandırılırlar.Özkaynak, ödemesi yapılan sermaye ve sermayenin yedeklerini, hisse senedi getirilerini, geri alınan hisseleri, kar yedeklerini ve net kar ve zararı içerir ve bilanço tarihinde mal sahibi veya ortak tarafından yapılan sermaye yatırımı tutarını gösterir.

30. Ödemesi yapılan sermaye

Ödemesi yapılan sermaye, işletmenin gösterdiği para ile sermayenin ödemesi yapılmayan hissesini gösterir.

31. Hisse senedi geliri Emisyon primi, şirket tarafından ihraç edilen hisse senetlerini nominal fiyatından daha yüksek bir fiyatla satan şirketin yarattığı ek getiri ve farktır. Hesap grubu ayrıca bu gelirleri izleyen hesapları da içerir.

32. Envanteri geri dönüştürme Bu hesap grubu, işlemler için kullanılan hesapları içerir (bir şirket tarafından ihraç edilen hisselerin yeniden satın alınması gibi).

33. Kar Rezervi Kanuna göre şirketin ana sözleşmesi veya ortaklık yetkilisinin kararı, şirkette dağıtılmayan veya elde tutulmayan karlar bu hesap grubunda gösterilir.

34. Net kar ve zarar Dönem içindeki net kar veya zarar, önceki yıllardakini, hisse senedi ihracat primlerini gösteren bir göstergedir.

2.4.1.2.2. Uzun Vadeli Yükümlülükler

Kredi kuruluşlarının, sermaye piyasalarının ve şirketle ilişkisi olan üçüncü şahısların vadesi bir yıldan fazla olan ticari borçlarını kapsar.

40. Faiz Gideri Ortaya Çıkaran Uzun Vadeli Yükümlülükler

İşletmenin ülke içi veya dışı bankalardan yerel veya yabancı para cinsinden almış olduğu çeşitli orta ve uzun vadeli (bir yıldan fazla) kredilerin durumu ile ilgili işlemleri yansıtmak için kullanılmaktadır. Uzun vadeli kredilerin verilmesi,

alınması, muhasebeleştirilmesi ve diğer işlemler yürürlükte olan banka yasalarına uygun olarak hayata geçirilmektedir.

41. Hesaplanan uzun vadeli yükümlülükler

Bu hesap grubu, işçi fesih tazminat ve yükümlülüklerini, uzun vadeli garanti yükümlülüklerini, yasal yükümlülükleri ve bu tür diğer uzun vadeli yükümlülükleri içerir.

42. Sonraki zaman ertelenmiş gelir vergisi yükümlülükleri

Bu hesap grubu, tüm ertelenmiş vergileri takip eder.

43. Uzun vadeli alacak hesapları Bilanço tarihinden itibaren bir yılı aşan ticari borçlar bu hesap grubuna dahil edilmiştir. Bilanço dipnotları, bağlı ortaklıklara ve iştiraklere olan ticari borçların tutarını belirtir.

44. Diğer uzun vadeli yükümlülükler uzun vadeli emeklilik borçları, gelecekteki gelirler, alınan uzun vadeli avanslar ve bu tür diğer uzun vadeli yükümlülükler bu hesap grubuna dahildir.(Yagubov, 2004, s.42).

2.4.1.2.3. Kısa Vadeli Yükümlülükler

Kısa zamanlı borçlar, dönen varlıkları ayırmak için belirtilen yöntemle göre şirketin bir yıllık veya normal faaliyet döneminin sonunda ödenmiş olduğu kabul edilen kaynakları içerir.

Faiz giderleri, kısa vadeli borçlar, hesaplanan kısa zamanlı borçlar, vergi ve başka borçlar, kısa vadeli alacaklar ve diğer kısa vadeli yükümlülükler olarak ikiye ayrılır.

50. Kısa vadeli yükümlülükler faiz giderlerini artırır Firmaların yerli veya yabancı bankalardan yerli veya yabancı para cinsinden aldıkları çeşitli kısa vadeli kredilerin durumu ile ilgili işlemleri yansıtmak için kullanılır.

Kısa vadeli kredilerin borçlanması, alınması, muhasebeleştirilmesi ve diğer işlemler ilgili bankacılık kanun ve yönetmeliklerine göre yapılır.

51. Hesaplanan kısa vadeli yükümlülükler: Bu hesap grubu, çalışanların işten çıkarılması, kısa vadeli garanti yükümlülükleri, yasal yükümlülükler ve bu tür diğer kısa vadeli yükümlülüklerle ilgili zararları ve yükümlülükleri içerir.

52. Vergiler ve diğer borçlar tüm kısa zamanlı vergiler, sigorta ve garantiler ve diğer zorunlu yükümlülüklerdir.

53. Kısa zamanlı alacak hesapları: Kredi kuruluşlarına verilen kısa zamanlı yükümlülükler, kısa zamanlı nakit ve özkaynak ortamı araçlarıyla sağlanan kredileri ve vadesi 1 dönemden kısa olan uzun zamanlı finansal yükümlülüklerin temel para ve faizini içerir(Yagubov, 2004, s.45).

2.4.2. Gelir ve Gider Hesapları.

Kar ve zararın kontrol edilecek hesabın grubu, "Kar ve zarar hesapları" (gelirin tablosu) sisteminde olan içeriklerdir.

Altıncı temel grup kar, yedinci temel grup ise zarar hesap grubudur. En son, 8. ve 9. temel hesap grupları, ilgili karın, zararın ve gelir vergisi hesaplarını içerir. Hesap grubunun kısa bir açıklaması aşağıdaki gibidir.

60. Temel faaliyet karı

Bu hesap ilkesi, firmanın temel istikrarı kapsamında satılan ürün veya hizmetler için elde edilen veya gerçekleşen toplam değeri ve ayrıca ürün veya hizmetlere yönelik iskonto ve geri dönüşleri içerir.

61. Diğer faaliyet gelirleri

Başka işletme karları, sabit kıymetin satışı, yeniden fiyatlandırma değer artışı, iade edilmemiş varlıklar, para cezaları, geçmiş yıl karı, rezerv ve şüpheli alacak değer artışını içerir.

62. İşin durdurulmasından elde edilen kar

Bu hesap seti, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin operasyonları, belirli alanlardaki faaliyetlerin durdurulması ve o bölgeye ait varlıkların satışı gibi faaliyetlerden elde edilen karlara aittir.

63. Mali gelir İşletmenin ana faaliyetlerine ek olarak, birçok faiz, temettü, menkul kıymet satışı vardır. Tüm bu tür finansal işlemlerden elde edilen geliri içerir.

64. Olağanüstü (Anormal) gelir

Şirketin günlük faaliyetleriyle hiçbir ilgisi olmayan ve bu nedenle tesadüfi faaliyetlerle ilgisi olmayan sabit kıymet satış karlarının yanı sıra alışılmadık olay ve gelişmelerden elde edilen gelir ve karları içeren bir hesap grubudur.

70. Satışların maliyeti

Aktif karakterli bu hesap, işletmenin normal çalışması sırasında tamamlanan toplam mal ve hizmet sayısı, müşterilere gösterilen mal ve hizmetler hakkında bilgi içerir.

71. Komisyon giderleri

Bu hesap, mal satışlarıyla ilgili giderleri yansıtmak için kullanılır. Genel olarak mallar paketlenir; ürünler teslim edilmesi gereken yere teslim edilir; kamyonlara, gemilere, kamyonlara ve diğer ulaşım araçlarına yüklenir; reklam ve benzeri giderler bu hesapta takip edilecektir.

72. Genel yönetim giderleri

Bu hesapta üretim süreci ile ilgili olmayan giderler takip edilecektir.

73. Faaliyetlerin askıya alınmasından kaynaklanan zarar

Bu hesap seti, birkaç alanda faaliyet gösteren firmaların faaliyetleri, belirli alanlardaki faaliyetlerin durdurulması, o bölgeye ait varlıkların satışı gibi işlemlerden kaynaklanan kayıplara aittir.

75. Finansman giderleri

İşletmenin ana faaliyetlerine ek olarak, birçok faizden gelir, sermaye geliri.

77. Olağandışı (Anormal)Giderler

Üretim masraflarına veya sorumlu kişilerin adına yazılmasından asılı olmayarak, varlıkların sağlanması, elde tutulması ve satışı zamanı ortaya çıkan eksikler, bozulma, çalınma ile ilgili oluşan zarar tutarları izlendiği hesaptır.

80. Genel kar ve zarar

Şirketin faaliyetleri sırasında oluşan gelir ve giderleri birleştiren bir bölümdür. Hesabın "Genel Gelir (Gider)" tablosunda 6. Gelir, temel hesap bölümü toplam tutarı ile 7. temel hesap bölümünün giderlerinin farkını içerir. Pozitif bir fark bir kârı, negatif bir fark ise dönem boyunca bir zararı gösterir. Bir şirket ortaklığa sahip olduğunda, ortaklığın kar ve zararları adi kar (zarar) hesap grubuna ait değildir(Yagubov, 2004, s.26).

81. Bağlı ortaklıkların ve bağlı ortaklıkların kar ve zararı İş ortaklığı varsa ortaklıktan kaynaklanan kazanç ve kayıplar hesap grubuna dahil edilir.

82. Gelir tablosu Bu hesap grubunda, şirketin net karı ve bir önceki dönem kalan karı üzerinden gelir vergisi alınmaktadır.

2.5. Mali Tabloların Düzenlenmesi

2.5.1. İşletme Bilançosu

Bütün muhasebeleştirilen varlıklar, “neden ibarettir ve onlar hangi kaynaklardan sağlanmıştır?”. Bu yaklaşım bilanço metodunun temelini oluşturur. Bilanço, genellikle, belli bir dönem için oluşturulur ve bu genelde, işletmenin mali durumunu denetlemeye imkan sağlıyor. Vergi dairelerine bilanço yıllık olarak sunulur.

Bilançonun aktif bölümünde ilk olarak uzun süreli kullanılan varlıklar yer alır. Buna maddi duran varlıklar (binalar, taşıtlar, demirbaşlar, makine ve cihazlar vs), maddi olmayan sabit varlıklar (patentler, lisanslar, imtiyazlar, ticari markalar, mal nişanları vs) dâhildir. Burada aynı zamanda, uzun vadeli (bir yıldan fazla) yapılan yatırımlar da gösterilir. Aktifin ikinci bölümünde dönen varlıkların durumu yansıtılır. Bu varlıklar bir üretim aşamasında kullanılır. Aktifin üçüncü bölümünde likit para, ticari borçlar ve diğer aktifler yansıtılır. Üçüncü bölümden sonra işletmenin zararı gösterilir.

Tablo:3 İşletme Bilanço Tablosu

* Bu kalemler bilanço toplamı yapılırken dikkate alınmamaktadır.

AKTİF	Satır Kodu	Yıl Başı
1	2	3
I. DURAN VARLIKLAR VE DİĞER SABİT VARLIKLAR		
<i>Maddi Duran Varlıklar:</i>		
• İlk Değer (01,03)	10	
• Amortisman(02)	11	
• Bakiye Değer	12	
<i>Maddi Olmayan Duran Varlıklar:</i>		
• İlk Değeri*(04)	20	
• Amortisman*(05)	21	
• Bakiye Değer	22	
İnşaat ve Onarım Maliyetleri(07)	30	
Tamamlanmayan Sermaye Yatırımları(08,61)	40	
Uzun Vadeli Yatırımlar(06)	50	
	60	

Diğer Duran Varlıklar	70	
I. Bölümün Toplamı	80	
II. GİDERLER VE STOKLAR		
Üretim Mamülleri(10,15,16)	100	
Beslenen Hayvanlar ve Kuşlar(11)	110	
<i>Değeri Az Olan ve Çabuk Eskilen mal:</i>		
• İlk Değer(12,16)	120	
• Amortisman*(13)	121	
• Bakiye Değer	122	
Bitmeyen Ürün Mal(20,21,23,29,30,36,44)	130	
Gelecek Yıllara Ait Giderler Türleri(31)	140	
Ticari Mallar (40.)	150	
Mamuller*(satış birim tutarı ile)(41)	160	
Satış İndirimleri*(42)	161	
Ticari Mallar(alış fiyatı ile)	162	
İndirilecek Katma değer vergisi(19)	175	
Diğer Stoklar Çeşitleri ve Giderler	176	
II. Bölümün Genel toplamı	180	
III. PARA VARLIKLARI, TİCARİ ALACAKLAR VE DİĞER		

AKTİFLER		
Gönderilecek Mallar*(45)	199	
<i>Ticari Alacaklar:</i>		
• Mallara, İş ve Hizmetlere Göre(62,76)	200	
• Alınmış Çeklere Göre(62)	210	
• Bağlı Ortaklıklar(78)	220	
• Bütçe İle(68)	230	
• Diğer İşlemlerle İlgili Çalışanlardan Alacaklar(73)	240	
• Diğer Olan Alacaklılarla	250	
Verilmiş Genel Sipariş Avansları(61)	260	
Kısa Vadeli Yatırımlar Genel(58)	270	
<i>Para Varlıkları:</i>		
• Kasa .(50)	280	
• Bankaların Hesabı (yerli para hesabı)(51)	290	
• Bankaların Hesabı (döviz hesabı)(52)	300	
• Diğer Para Varlıkları(55,56,57)	310	
Diğer Dönen(kısa) Varlıklar	320	
III. Bölümün Toplamı	330	

<i>İşletme Faaliyet Zararları: Genel</i>		
• Geçmiş Yıllar Zararları(88) Genel	340	
• Hesap Dönemi Faaliyet Zararı ...	350	
AKTİF TOPLAMI Genel(080,180,330, 340 ve 350 nolu satırların toplamı)		
	360	
PASİF .		Satır Kodu
I. ÖZKAYNAKLAR.		
Sermaye hesabı (85)		400
Sermaye Yedekleri hesabı(87)		401
Kar Yedekleri hesabı(86)		402
Birikmiş Fonlar hesabı(88)		410
Tüketim Fonu hesabı(88)		420
Sosyal alan fonu.		430
Geçmiş Yıllarda Dağıtılmamış Kâr hesabı(88)		440
Amaçlı Mali Yedekler hesabı(96)		450
Kiradan Doğan Borçlar hesabı(97)		460
<i>Dönem Karı:</i>		
• Cari Dönemde(80)		470

• Dağıtılmış(81)	471
• Cari Dönemde Dağıtılmamış Kar	472
I. Bölümün Toplamı	480
II. YABANCI KAYNAKLAR VE DİĞER PASİFLER.	
Uzun Vadeli Banka Kredileri hesabı(92)	500
Uzun Vadeli Mali Borçlar hesabı (95)	510
Kısa Vadeli Banka Kredileri hesabı (90)	600
İşletme Personeli İçin Alınan Banka Kredileri hesabı (93)	610
Kısa Vadeli Mali Borçlar hesabı (94)	620
<i>Ticari Borçlar:</i>	
• Mallara, İş ve Hizmetlere Göre(60,76)	630
• Verilmiş Çeklere Göre(60)	640
• Emek Hakkının Ödenilmesine Göre(70)	650
• Sosyal Sigorta ve Teminatlara Göre(69)	660
• Emlak ve Bireysel Sigortaya Göre.(65)	670
• Bağlı Ortaklıklar(78)	680
• Bütçe. Dışı Ödemelere Göre(67)	690
• Ödenecek Fonlar ve Vergi.(68)	700
• Diğer Borçlular hesabı	710

Alınmış Sipariş Avansları(64)	720
İşletme Ortaklarıyla Hesaplaşmalar(75.)	725
Gelecek Yıllara Ait Gelirler genel (83)	730
Borç ve Gider Karşılıkları genel(89)	740
Karşılık Giderleri .(82)	750
Diğer Kısa Vadeli Pasifler Toplamı	760
II. Bölümün Genel Toplamı	770
PASİF TOPLAMI (480 ve 770 nolu satırların genel toplamı)	
	780
Bilanço birleştirildiğinde bu bölümler dikkate alınmaz.	

2.5.2. Kar-Zarar Tablosu(Genel)

İşletmelerin dönem sonu mali durumu, “Muhasebe Sistemi Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti’nin 24 Mart 1995 tarihli yasasına göre hazırlanmış mali sonuçlar ve onların kullanımı tablosunda yansıtılır. Geçmiş SSCB’nin uygun yasasına dayalı olarak hazırlanmış bu kanun, genellikle, vergi, mülkiyetin korunması vs. prensipleri kendinde yansıtır. Bu kanunun şartlarına göre düzenlenen mali tabloların sunduğu bilgiler piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren çeşitli işletme türlerinin, aynı zamanda özel sektör yatırımcılarını ve diğer ilgili kişileri tatmin etmemektedir.

Mali sonuçlar ve onların kullanımı hakkında tablo da kendi içerisinde dört ayrı tablodan oluşmaktadır.

Bunlar; 1. Mali Sonuçlar (Gelir Tablosu), 2. Kârın Dağıtımını, 3. Bütçeye Ödemeler, 4. Kârdan Vergi İndirimleri Hesaplanırken Göz Önüne Alınması Gereken Gider ve Harcamalardır.

Tablo 4: Kar-Zarar Tablosu(Gelir) ve Kar Dağıtım Tablosu

Mali Sonuçlar Tablosu(Kar-Zarar Tablosu)			
	Satır Kodu	Kâr (Gelirler)	Zararlar (Giderler)
1	2	3	4
Brüt Satışlar hesabı	10		
KDV hesabı	15		
	20		
Tütün ve Alkollü İçkiler Vergisi hesabı	30		
	35		
Satılan Malların Maliyeti hesabı	40		
Brüt Satış Kârı veya Zararı hesabı	50		
Diğer Satışlardan Kâr veya Zarar hesabı	60		

Diğer Faaliyetlerden Kar veya Zarar hesabı	70		
İştirak ve Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelir veya Giderleri; Hisse Senedi Gelir veya Giderleri hesabı	71		
Kambiyo Kar veya Giderleri hesabı	72		
Karşılıksız Olarak Geçmişte Alınmış Varlıklar hesabı	73		
Dönem Karı veya Zararı hesabı	80		
Bilanço Karı veya Zararı hesabı	90		
Gelir Tablosunun Ait Olduğu İşletme Sayısı hesabı	91		
II. Karın Dağıtımı Tablosu (örnek)			
	Satır Kodu	Dönem Sonu	
1	2	3	
Devlet Bütçesine Vergi ve.b Ödemeler hesabı	200		

<i>Yedekler:</i>			
• Kâr Yedeklerine ve Fonlarına Ödemeler hesabı	210		
• Tasarruf Fonuna Ödemeler hesabı	220		
• Tüketim Fonuna Ödemeler hesabı	230		
• Yardım Amaçlı Ödemeler hesabı	240		
• Diğer Amaçlara Ödemeler hesabı	250		
III. Bütçe Ödemeleri (örnek)			
	Satır Kodu	Hesaplanam	Ödenen
1	2	3	4
Emlağın Vergisi hesabı	300		
Gelir Vergisi hesabı	310		
	340		
	350		
Toprak Vergisi hesabı	351		

	352		
Katma Değer Vergisi (KDV)hesabı	355		
Tütün ve Alkollü İçecekler Vergisi hesabı	356		
İhracat Vergisi hesabı	360		
İthalat Vergisi hesabı	375		
Gelir Vergisi hesabı	380		
Nakliye Vergisi hesabı	381		
Diğer Vergiler hesabı	386		
Ekonomik Vergiler hesabı	390		
IV. Vergi İndirimi Genel Hesaplanırken Dikkate Alınan Gider			
	Satır Kodu	Hesap Döneminde Ödenen	
1	2	3	
Sermaye Yatırımları hesabı	500		
ARGE-Araştırma – Geliştirme Giderleri hesabı	510		

Çevrenin Tedbirlerine Yapılan Harcamalar hesabı	520		
	530		
	540		
	550		
Okullar, hastaneler, spor okulları, bakım evleri inşaatı ve katılım maliyetleri (yerel yönetim tarafından belirlenen yönergeler çerçevesinde)	560		
	570		
	580		
	590		

2.5.3 İşletme Bilançosuna İlave

Diğer düzenlenmesi gereken önemli tablo İşletme Bilançosuna İlave tablodur. Bu tablo da dokuz küçük tablodan oluşmaktadır. Bunlar;

1. İşletmenin Özsermayesi ve Fonlarının Hareketi
2. Borç Kaynaklarının Hareketi
3. Ticari Borçlar ve Ticari Alacaklar
4. Maddi olmayan duran varlıkların akışı
5. Sabit varlıkların akışı

6. Sermaye yatırımı

7. Sosyal göstergeler

8. Uzun Vadeli Yatırımlar ve Sermaye Yatırımlarının Finansmanı, Varlıkların Hareketi

9. Bilançoya Ek Hesaplarda Muhasebeleştirilen Varlıklar Hakkında Tablodur.

Tablo 5: İşletme Bilançosuna İlave

III. Bölüm: Kısa Vadeli			
	Yabancı		
	Varlıklar		
	300	Banka Kredileri hesabı	
	301	Finansal Kiralama hesabı	
		İşlemlerinden Borçlar hesabı	
	302	Ertelenmiş finansal kiralama kredisi hesabı	
		Maliyetleri	
	303	Uzun Vadeli Kredi hesabı	
		Temel para Taksitleri Ve Faizleri	
	304	Tahvil Temelpara Borç, Taksit Ve Faizleri hesabı	

	305	Çıkışı Yapılan Bonolar Ve Senetler hesabı		
	306	Çıkışı Yapılmış Diğer Menkul Kıymetler hesabı		
	308	Menkul Kıymetler İhraç Farkı Hesabı		
	309	Diğer Genel Mali Borçlar hesabı		
	320	Satıcılar Hesabı		
	321	Borç Senetleri hesabı		
	322	Borç Senetleri Reeskontu hesabı		
	326	Alınan Depozito Ve Teminatlar hesabı		
	329	Diğer Ticari Borçlar hesabı		
	331	Ortaklara Borçlar hesabı		
	332	İştiraklere Borçlar hesabı		
	333	Bağlı Ortaklıklara Borçlar hesabı		
	335	Personele Borçlar hesabı		

EK		Satır Kodu	Bütçeden	Alanlar ve Alanlararası Fonlardan
1		2	3	4
	Sermaye Yatırımlarının Finansmanı İçin	191		
	Bilimsel Araştırma Geliştirme Faaliyetlerinin Finansmanı İçin	192		
	Zararların Kapatılması	193		
	Sosyal Gelişmeye	194		
	Diğer Amaçlara	195		

2. Borç Kaynaklarının Hareket Tablosu

	150			
Gelecek Dönem Giderler ve				
Harcamalar Şüpheli Alacaklar	160			
İçin Karşılıklar	170			
II. Bölümün Toplamı	180			
3. Ticari Borç ve Ticari Alacaklar Tablosu				
• Aynı Zamanda Zamana Geçmiş	311			
• Uzun Vadeli	320			
• Aynı Zamanda Zamana	321			

Geçmiş					
<i>Ticari Alacaklar:</i>					
• Kısa Vadeli	330				
• Aynı Zamanda Zamana Geçmiş	331				
• Uzun Vadeli	340				
• Aynı Zamanda Zamana Geçmiş	341				
<i>Teminatlar:</i>					
• Alınmış	350				
• Verilmiş	360				

2.6. Muhasebe Mesleği

AC'de muhasebe mesleği '25 Mart 1995 tarihli 998' sayılı "Azerbaycan Cumhuriyeti Muhasibat Qanunu" ile hazırlanmıştır.Ulusal muhasebe yönetim kuralları, kurumsal muhasebe sisteminin kurulması ve sürdürülmesine ilişkin temel ilkeler ve kanunları, görevleri, sorumlulukları ve faaliyet sonuçları denetlenir ve değerlendirilir. İlgili kanunlar çerçevesinde ve resmi olarak gerçeğini ilgili ve resmi makamlara adil bir şekilde sunulduğu gerçeğini tespit eder.

Bu hazırlanırken 11. ve 12. maddeleri muhasebecilerle ilgili temel kuralları belirler. şirketin dahili ve harici profesyonel muhasebecilerini iki kısma ayırır: o, baş muhasebeci ve bağımsız muhasebecidir(Bayramov ve Kenizade, 2001, s.39).

2.6.1. Baş Muhasebeci

Azerbaycan Cumhuriyeti Muhasebe Kanununun 998. maddesinin ikinci fıkrasının 10. fıkrasına göre, mali işler: işletme müdürü veya baş muhasebeci tarafından yönetilir. Muhasebe departmanı bulunmayan küçük işletmeler, anlaşma kapsamında diğer tüzel kişilerden veya özel kişilerden muhasebe hizmeti alabilirler. Baş muhasebeci şirketin sorumluluğundadır ve kurumsal muhasebe departmanının müdürüne atanır.

Baş muhasebecinin sorumlulukları; kurumsal 'muhasibat' sistemini hazırlamak.Kurumsal yönetim muhasebe, mali, vergi ilişkilerini ve bunların uygulanmasına ilişkin işleri hazırlamak ve bu konuda danışmanlık hizmetleri vermektedir. İlgili gereklilikler için belge bazında teftiş, kontrol, denetimi hazırlamak, muhasebe tablolarını ve tablolar hakkında gerekçelerin dokümanlarında görüşlerini bildirmek, doküman düzenlemek, tahkim, ekspertiz ve benzeri çalışmalar yürütmek(Terexova, 2008, s.48).

2.6.2. Serbest Muhasebeci.

Serbest muhasebeyle alakalı AC'nin Muhasibat Qanunu'nda, 11. bölümde bu basit bir şekilde belirtilmiştir. Bağımsız muhasebeci haklarının elde edilmesi için

Azerbaycan Cumhuriyeti Muhasebeciler Birliği'nin (ACMO) ilgili ruhsatının alındığına dikkat çekiliyor.

ACMO'nun adı AC'nin Denetçi Odası (ACDO) gibi hazırlandı. Değişmeden sonra serbest muhasebe mesleği serbest denetimci olarak kullanılmış, kanun ve yönetmelikler çıkarılmıştır.

16 Ekim 1994 tarihinde çıkarılan 882 numaralı "Azerbaycan Audit Qanunu" bağımsız denetimci olma şartlarını koşmaktadır:

~ Azerbaycan'ın tam vatandaşı olması,

~ İnsani hakları kullanma kabiliyeti, cezai veya sorunsal soruşturmaları nedeniyle görevden alınmayacak ve devletin sunduğu imkanlardan kenarda olmayacak,

~ Bağımsız denetçi sınavını kazanmak,

~ Muhasebe, finans veya ekonomi alanında en az üniversite seviyesinde eğitim,

~ Muhasebe bölümünde en az 3 yıl staj yapması,

~ Devletin anayasasında öngörülen suçtan cezalı olmaması,

2.7.Azerbaycan Denetim Standartları ve Uygulamaları

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın ilk denetim yönetmeliği, 31 Temmuz 1991 tarihinde Bakanlar Kurulundan kabul edilen "Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının Kontrol Merkezinin Kurulması Hakkında Kanun" dur. Açıklamaya göre, kontrol merkezinin bakanlıkları, şirketleri ve kuruluşları yasa ve sipariş verenin gereksinimlerine göre denetlemesi gerekiyor. Denetçilerin ve denetim şirketlerinin faaliyetlerinin kapsamını genişletmek amacıyla 27 Mart 1992 tarihinde Maliye Bakanlığı ve Lisanslama Komitesi

başkanlığında Bakanlar Kurulu kurulmuştur. Düzenleyici denetim şirketi denetimi Merkezde kayıtlıdır.

Ancak Azerbaycan uluslararası düzeyde bağımsız bir denetim kurumu kurmadığı için bu dönemin yasaları önemsiz kabul ediliyor. Bu nedenle Azerbaycan'da Denetim sistemi 16 Eylül 1994 tarihli "Denetçi Hizmeti Yasası" ile kurulmuştur. Söz konusu kanun 6 bölüm ve 20 maddeden oluşmakta olup, birinci bölümde kanunun uygulanacak alanları, denetimin tanımı ve amacı, denetçi ve denetim şirketi olma kuralları ve denetçi olma sınavlarının yorumlanması yer almaktadır. Diğer kısımlarda Azerbaycan'da denetçilerin hakları, görevleri ve sorumlulukları ile genel denetim kuralları vardır.

Denetim ve denetçileri kontrol etmek için denetçiler ticaret odası kurulmasına karar verildi. Millet Meclisi'nin 19 Eylül 1995 tarihli kararı, 1115 sayılı "Azerbaycan Cumhuriyeti Sayıştayında" açıklamasını onayladı. Millet Meclisi'nin 4 Nisan 1996 tarihinde Sayıştay Başkanını atamasının ardından "Sayıştay" faaliyetlerine başlamıştır. Kanuna göre 'Denetçiler Odası'; denetim hizmetlerinin geliştirilmesini sağlayan, ülke, şirketler ve denetçilerin haklarını koruyan, denetçileri ve denetim şirketlerini ulusal yasalara uyacak şekilde denetleyen bir finans kuruluşudur. Ticaret Odasının temel görevi, zamanında ve dürüst mali işlemlerin yapılmasını sağlamak için ülke içinde denetim hizmetleri sunmak ve yasalara uygun olarak gelişmektir(Terexova, 2008, s.37).

Denetçiler Odasının Fonksiyonları.

- Denetim hizmetlerini güçlü şekilde sağlamak,
- Denetçilere ve denetim şirketlerine lisanslar verip ve "denetçi hizmetleriyle ilgili" gibi yasa ve yönetmeliklere uygun faaliyetler gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini kontrol etmek.
- Lisans almak için bir sınav düzenlemek,
- Denetim görüş zamanı hazırlamak,

- Denetimin yapılmasıyla ilgili talimatlar ve uyarılar vermek,
- Yurt içi ve yurt dışı deneyimleri ile ilgili tavsiyelerde bulunmak,
- Denetçilerin ve denetim şirketlerinin görevlerini doğru bir şekilde yerine getirmesini kontrol etmek(Yagubov, 2004,s.10).

Azerbaycan'da denetim faaliyetlerinin kurulması ve geliştirilmesinde ulusal standartların formülasyonu önemli bir rol oynamaktadır. Teftiş Ofisinin faaliyete geçmesi ile standartların hazırlanmasına başlanmıştır. Bu çalışma halen devam etmektedir. Standartları oluştururken, öncelikle ülke ekonomisinin mevcut durumunu anlamalı, farklı ekonomik alanlardaki denetimin gelişimini analiz etmeli ve mevcut yasalar temelinde uluslararası deneyim ve tavsiyeleri dikkate almalıyız. Standartların hazırlanmasında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu tarafından yayınlanan standartlar kullanılmıştır. Aynı zamanda aşağıdaki uluslararası ilkeler dikkate alınır:

- Denetim yetkin uzmanlar tarafından yürütülmelidir.
- Denetçi mutlaka bağımsız olmalıdır.
- Denetçi her zaman açık, objektif ve anlaşılabilir rapor oluşturmalıdır.
- Denetçi plan, program ve diğer önemli işleri bitirmelidir.
- Denetçi denetleyeceği işletmenin iç kontrol türünü iyi bilmesi gerekir.
- Denetçi gerektiği kadar kanıt ve delil toplamalıdır.
- Denetçi raporunda herhangi bir hata yoksa, mali bilgiler doğru kabul edilmelidir.
- Denetçi, rapordaki finansal bilgilerin doğruluğunu belirtmeli veya raporu hazırlamama nedenlerini belirtmelidir.

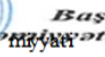
Ulusal standartları Azerbaycan kanunlarına uygun olarak uygulamak için Denetleme Kurulu 16 Şubat 1997 tarihinde konferans salonunda özel bir komite kurdu .

Komitenin görevleri;

- Ulusal standartları geliştirmek,
- Ulusal standartları belirleyen standartlara sahip ülkelerin deneyimlerinden yararlanın,
- Standartları denetçi ve denetim firmasına bildirin,
- Denetimlerin gerçekleştirilmesi ile ilgili talimatlar, prosedürler, yöntemler ve yasal belgeler hazırlayın (Yagubov, 2004,s.11).

2.7.1 Azərbaycanda Finansal Tablolarda Denetim Örneği

Şekil 1: Azərbaycanda Finansal Tablolarda Denetim örneği

"QAZAX KONSERVZAVODU" ASC			
MALIYYE HESABATLARINA DAİR QEYDLER, 31 DEKABR 2019-cü IL TARIXDE BITEN ÜZRE			
MECMU GELIRLER HAQQINDA HESABAT, 31 DEKABR 2019-CÜ IL TARIXINDE			
(Azərbaycan manatı ilə)			
	Qeydlər	2019	2018
Esas amaliyyat geliri Satılan məlumiyyətə əsasən	17	1976561,48	2361192,02
Umumi mənfəət	18	(1 1 13130,92)	-237805,79
Digər amaliyyat gəliri (zarar)	19		
Kommersiya xərcləri	20		
Vergi xərcləri	21		
Maliyyə gəlirləri	22		
Maliyyə xərcləri		863430,56	2123386,23
Amortizasiya		23967,45	350310,81
Vergi qoymadan əvvəl mənfəət		-450774,32	-369871,82
Mənfəət vergisi		-64622,71	,43)
Hesabat dövründə xalis mənfəət		47895,88	-196539,91
		-153574,76	-1573005,74
		(297221 ,99)	
		-30899,89	291848,14
		-30899,89	293 880,34
Rəsəd	1	Şahverdi oğlu Gülməmmədov	
			
		Baş mühasib: 	
		Rəhbər- Özal Rıfat oğlu Bakı "Qazax Konserv Zavodu" ASC	

TÜRKİYE MUHASEBE SİSTEMİ

2.8.TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI

2.8.1. MUHASEBE SİSTEMİNİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN KURUM VE KURULUŞLAR

Türkiye’de muhasebe standartlarını oluşturma yönünde başlangıç aşamasında birçok kurum çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Bu kuruluşlar; Sermaye Piyasası Kurulu, Türk Standartları Derneği Muhasebe Standartları Özel Daimi Komitesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sigorta Murakabe Kurulu, Türkiye Bankalar Birliği ve Maliyenin Bakanlığı (MB) bünyesinde kurulan birtakım kuruluşlar (Muhasebe Standartları Komisyonu), İktisadi Devlet Teşekkülleri Yeniden Düzenleme Komisyonudur. 1989 yılında sektörün en yüksek kurumu olan 3568 sayılı Kanun kapsamında özel muhasebe statüsü kazanılmış ve Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları (TÜRMOB) muhasebe standartlarını belirlemek için MB ile çalışan bir ekip kurmuştur.

Bin dokuz yüz doksan dört senesinde Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği tarafından “Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu” (TMUDESK) kurulmuştur. Kurulun amacı, Türkiye genelinde faaliyet gösteren işletmelerin, başka kuruluşların finansal tablolarının düzenlenmesini esas almak, muhasebe ilkelerinde tek düzeni gerçekleştirmektir. Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu -genel kurulu 14 Nisan 1996 yılında yaptığı kurulda on bir tane muhasebe standardına ait taslağın “Türkiye Muhasebe Standardı” (TMS) olarak kabul edilmesine oyların çokluğuyla karar vermiştir. 1 Ocak 1997 yılında uygulamaya konmuştur. Bu süreçte, belirlenen uygulamaların Uluslararası Muhasebe Standartlarına (UMS) uygun olmasına, Türkiye ekonomisine, şirketlerin örgütsel kuruluşu ile bağlı ihtiyaçlarının dikkate alınmasına çalışılmıştır.

Standartlar; temel kavramlar, Şu an ki standartlar ve uluslararası uygulamaları düşünerek hayata geçirilmiştir (Uçma, 2005,s.27).

2.8.2 MuhasebeUygulamalarıKonusundaYasalDüzenlemeler

Vergi Usul Kanunu Türkiye'de muhasebe uygulamaları için gerekli temeli oluşturur. Vergi mükellefi olan işletmeleri yakından ilgilendiren hükümler V.U.K.'da yer almıştır. 4 Aralık 1985 tarihindeki 3239 sayılı kanunla köklü değişiklik yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler vergilendirme ile ilgili olduğundan, finansal tabloların düzenlenmesi, ilgili kişilere sunulmasına dair kanunlara yer vermemiştir. Vergi hukukunun muhasebe uygulamaların olumlu yönde birçok etkisi bulunmaktadır. Yine de V.U.K. TC'deki muhasebe standartları ve düzenlemelerine dair herhangi bir hüküm içermemektedir (Uçma, 2005,s.23).

Türk TicaretKanunu'nunamacı ticariişleri düzenlemektir.Muhasebe standartlarının oluşturulmasıyla ilgilikısıtlı hükümlervardır. Son zamanlardaTTK muhasebe standartlarının oluşturulmasına dair düzenlemeler içermektedir.Bütünşirketlerinmuhasebe ve finansal raporlama konularında TMSK taraftan hazırlanacak muhasebe uygulamalarına uygun hareket etmesi içinbelirli kanun vardır. Yayınlanan uygulamaların uluslararası muhasebe sistemine uyum sağlaması öneminde hususu da belirtilmiştir (Uçma, 2005,s.33).

2.8.3 TürkiyeMuhasebeStandartları

Muhasebe standartlarına dair ilk çalışmalar, T MUDESK tarafından gerçekleştirilmiştir (Acar ve Tetik, 2000,s.2). Daha sonra bu standartlarda değişikliğe gidilmiştir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına tam uyum sağlamak için Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) üstlenmiştir Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanan TFRS / TMS listesi aşağıdaki gibidir.

№1 TFRS "TFRS İlk Uygulanması."

№2 TFRS "Hisse Bazlı Ödemeler."

№3 TFRS "İşletme Birleşmeleri."

№ 4 TFRS "Sigorta Anlaşmaları."

№5 TFRS "Satış İçin Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan İşlemler."

№6 TFRS "Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi."

№7 TFRS "Finansal Araçlar"

№8 TFRS "Faaliyet Bölümleri."

№9 TFRS "Finansal Araçlar."

№1 TMS "Finansal Tabloların Sunumu."

№2 TMS "Stoklar."

№7 TMS "Nakit Akış Tablosu."

№8 TMS "Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Yapılan Değişiklikler ve yanlışlıklar."

№10 TMS "Raporlama Döneminden (Bilançodan) Sonraki Olaylar."

№11 TMS "İnşaat Sözleşmeleri."

№12 TMS "Gelir Vergileri."

№16 TMS "Maddi Duran Varlıklar."

№17 TMS "Kiralama İşlemleri."

№18 TMS "Hasılat."

№19 TMS "Çalışanlara Sağlanan Faydalar."

№20 TMS "Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması."

№21 TMS "Yabancı Paralarda Kur Değişiminin Muhasebeleştirilmesi" №23 TMS "Borçlanma Maliyetleri" №24 TMS "İlişkili Taraf Açıklamaları."

№26 TMS "Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama" №27 TMS "Konsolide edilmiş (Birleştirilmiş) ve Bireysel Finansal Tablolar."

№28 TMS "İştiraklerde Yatırımlar."

№29 TMS "Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama."

№31 TMS "İş Ortaklıklarındaki Paylar."

№32 TMS "Finansal Araçlar: Sunum."

№33 TMS "Hisse Başına Kar."

№34 TMS "Ara Dönem Finansal Raporlama."

№36 TMS "Maddi Duran Varlıklarda Değer Düşüklüğü."

№37 TMS "Karşılıklar, Koşullu Yükümlülükler ve Koşullu Varlıklar."

№38 TMS "Maddi Olmayan Duran Varlıklar."

№39 TMS "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlendirilmesi."

№40 TMS "Yatırım Amaçlı Gayrimenkul."

№41 Tarımsal Faaliyetler.

2.8.4 Tek Düzen Hesaplar Planı

TDHP muhasebe işlemlerini kaydetmek için kullanılan bir listedir (Sevilengül, 2000,s.59). 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren geçerlidir. İlk numara hesap kategorisini, ikinci numara hesap grubunu ve üçüncü numara genel muhasebe hesabını belirtir. Bu amaçla, muhasebe uygulamalarının tekdüzeliğini sağlamayı ve tüm taraflar için tek bir muhasebe dilini benimsemeyi amaçlamaktadır.

- Dönen varlıklar: Dönen varlıklar nakde dönüşümü bir yıldan kısa vadeli olan varlıklardan oluşmakta olup, aşağıdaki şekilde hesap planında yer almıştır:

10. Hazır Değerler
11. Menkul Kıymetler
12. Ticari alacaklar
13. Diğer Alacaklar
15. Stoklar
17. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri
18. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları
19. Diğer Dönen Varlıklar

- Duran varlıklar: Duran varlıklar nakde dönüşümü bir yıldan uzun vadeli olan varlıklardan oluşmakta olup, aşağıdaki şekilde hesap planında yer almıştır:

22. Ticari Alacaklar
23. Diğer Alacaklar
24. Mali Duran Varlıklar

25. Maddi Duran Varlıklar
26. Maddi Olmayan Duran Varlıklar
27. Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar
28. Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları
29. Diğer Duran Varlıklar
30. Mali Borçlar
31. Ticari Borçlar
32. Diğer Borçlar
33. Alınan Avanslar
34. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hakedişleri
36. Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler
37. Borç ve Gider Karşılıkları
38. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları
39. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
  - Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar: Uzun vadeli borçlar, vadesi bir yıldan uzun olan işletme borcunu içerir.
40. Mali Borçlar
42. Ticari Borçlar
43. Diğer Borçlar
44. Alınan Avanslar

47. Borç ve Gider Karşılıkları
  48. Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları
  49. Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
- Özkaynaklar: Öz sermaye, varlık sahibinin bilanço tarihindeki sermaye yatırım tutarını temsil eder.
50. Ödenmiş Sermaye
  57. Geçmiş Yıllar Kârları
  58. Geçmiş Yıllar Zararları(-)
  59. Dönem Net Kârı (Zararı)
- Kar-Zarar Tablosu Hesapları: İşletme dönemindeki toplam satışlar, satış indirimleri, satışların maliyetini, işletme giderlerini, başka kaynaklardan elde edilen gelir ve karları, başka kaynaklardan kaynaklanan gider ve zararları, yatırımcı giderlerini, tekrar etmeyen gelir ve karları ve tekrar etmeyen giderleri içerir.
60. Brüt Satışlar
  61. Satış İndirimleri(-)
  62. Satışların Maliyeti(-)
  63. Faaliyet Giderleri(-)
  64. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar
  65. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar(-)
  66. Finansman Giderleri(-)

67. Olağan Dışı Gelir ve Kârlar

68. Olağan Dışı Gider ve Zararlar(-)

69. Dönem Net Kârı Veya Zararı

Maliyet hesapları (7/a seçeneği): Harcamaları toplamak ve izlemek için maliyet unsurlarına dönüştürülen hesaplardır. 7/A seçeneğinde maliyet genel muhasebedeki işleve göre belirlenir(Hacırüstemoğlu,1997.s.10).

70. Maliyet Muhasebesi Bağlantı Hesapları

71. Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri

72. Direkt İşçilik Giderleri

73. Genel Üretim Giderleri

74. Hizmet Üretim Maliyeti

75. Araştırma ve Geliştirme Giderleri

76. Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri

77. Genel Yönetim Giderleri

78. Finansman Giderleri

Maliyet hesapları (7/b seçeneği): 7/B çeşidi ise giderler defter-i kebirde çeşit esasına göre belirlenmiştir

79. Gider Çeşitleri

Serbest hesaplar: 8 no'lu temel hesap grubu serbest bırakılmıştır.

Nazım hesaplar: Bunlar şirketlerin sahip olmadığı ancak kaydetmesi ve izlemesi gereken değerlerdir. Bilanço dışı hesap işleminin değeri, şirketin varlıklarında ve kaynaklarında herhangi bir değişikliğe neden olmayacaktır.

2.8.5 Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Hazırlanması Gereken Finansal Tablolar

Muhasebenin 4 temel fonksiyonu vardır. Bunlardan biri de raporlamadır. Raporlama ise mali tablolar aracılığı ile yapılır. Finansal tabloların sunulduğu ile ilgili №1 Türkiye Muhasebe Standardı (TMS1) finansal tabloların sunulduğuyla ilgili genel kurallar ve açıklamaları ortaya koymaktadır. **Şekil 2.**

Firma Adı		Tarih	
BİLANÇO			
AKTİF		PASİF	
Dönen Varlıklar	630	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	340
Hazır Değerler	150	Mali Borçlar	70
Menkul Kıymetler		Ticari Borçlar	125
Ticari Alacaklar	250	Diğer Borçlar	
Diğer Alacaklar	30	Alınan Avanslar	60
Stoklar	170	Ödenecek Veri ve Diğer Yükümlülükler	50
Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları	20	Borç ve Gider Karşılıkları	
Diğer Dönen Varlıklar	10	Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	20
		Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	15
		Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	275
		Mali Borçlar	140
		Ticari Borçlar	
		Diğer Borçlar	
Duran Varlıklar	305	Alınan Avanslar	135
Ticari Alacaklar		Borç ve Gider Karşılıkları	
Diğer Alacaklar		Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	
Mali Duran Varlıklar	70	Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	
Maddi Duran Varlıklar	120		
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	90	Özkaynaklar	320
Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar		Ödenmiş Sermaye	200
Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları		Sermaye Yedekleri	40
Diğer Duran Varlıklar	25	Kar Yedekleri	
		Geçmiş Yıllar Karları	
		Geçmiş Yıllar Zararları (-)	-25
		Dönem Net Karı	105
TOPLAM	935	TOPLAM	935

Dipnotlar

Firma Adı
Tarih
BİLANÇO

AKTİF		PASİF	
Dönen Varlıklar	630	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	340
Hazır Değerler	150	Mali Borçlar	70
Menkul Kıymetler		Ticari Borçlar	125
Ticari Alacaklar	250	Diğer Borçlar	
Diğer Alacaklar	30	Alınan Avanslar	60
Stoklar	170	Ödenecek Veri ve Diğer Yükümlülükler	50
Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları	20	Borç ve Gider Karşılıkları	
Diğer Dönen Varlıklar	10	Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	20
		Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	15
		Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	275
		Mali Borçlar	140
		Ticari Borçlar	
Duran Varlıklar	305	Diğer Borçlar	
Ticari Alacaklar		Alınan Avanslar	
Diğer Alacaklar		Borç ve Gider Karşılıkları	135
Mali Duran Varlıklar	70	Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	
Maddi Duran Varlıklar	120	Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	90		
Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar		Özkaynaklar	320
Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları		Ödenmiş Sermaye	200
Diğer Duran Varlıklar	25	Sermaye Yedekleri	40
		Kar Yedekleri	
		Geçmiş Yıllar Karları	
		Geçmiş Yıllar Zararları (-)	-25
		Dönem Net Karı	105
TOPLAM	935	TOPLAM	935

Dipnotlar

Bilanço: Bu grafik, bir işletmenin belirli bir dönem sonunda borç alacak durumunu dengeli bir şekilde yansıtmaktadır. Bilanço kelimenin tam anlamıyla denge anlamına gelir. Aktif pasif kollara adanmış bir ölçek görünümündedir. Aktif-pasif eşitlik bir sorundur. Varlıkların ve kaynakların miktarını ve dağılımını gösteren (varlıkları finanse etmek için) statik bir finansal rapordur. Bilanço, şirketin varlıkları için topladığı fonların kaynağını yansıtır. Bilançonun dört bölümü vardır: başlık, aktif, pasif ve dipnot. Bilanço, şirketin değerini belirler.

Kar zarar tablosu: Şirketin belirli bir dönemdeki tüm gelirlerini ve aynı dönemde kar ve zarara bağlı katlanılan tüm maliyet ve giderleri gösteren ana mali tablo olup, kar zarar net sonucudur. (Kotar, 1996,s.160)**Şekil 3.**

A- BRÜT SATIŞLAR		1.000.000,00
1. Yurt İçi Satışlar	1.000.000,00	
2. Yurt Dışı Satışlar		
3. Diğer Gelirler		
B- SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)		2.375,00
1. Satıştan İadeler (-)	2.000,00	
2. Satış İskontoları (-)	375,00	
3. Diğer İndirimler (-)		
C- NET SATIŞLAR		997.625,00
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		902.000,00
1. Satılan Mamuller Maliyeti (-)	870.000,00	
2. Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	32.000,00	
3. Satılan Hizmet Maliyeti (-)		
4. Diğer Satışların Maliyeti (-)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI		95.625,00
E- FAALİYET GİDERLERİ (-)		49.000,00
1. Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)		
2. Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	3.000,00	
3. Genel Yönetim Giderleri (-)	46.000,00	
FAALİYET KARI VEYA ZARARI		46.625,00
F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR		3.935,00
1. İştiraklerden Temettü Gelirleri		
2. Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri		
3. Faiz Gelirleri	300,00	
4. Komisyon Gelirleri	2.860,00	
5. Konusu Kalmayan Karşılıklar		
6. Menkul Kıymet Satış Karı		
7. Kambiyo Karları	775,00	
8. Reeskont Faiz Gelirleri		
9. Diğer Olağan Gelir ve Karlar		
G- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)		4.230,00
1. Komisyon Giderleri (-)		
2. Karşılık Giderleri (-)		
3. Menkul Kıymet Satış Zararı (-)		
4. Kambiyo Zararları (-)		
5. Reeskont Faiz Giderleri (-)		
6. Diğer Olağan Gider ve Zararlar (-)	4.230,00	
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)		2.400,00
1. Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	2.400,00	
2. Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR		43.930,00
I- OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR		1.200,00
1. Önceki Dönem Gelir ve Karları		
2. Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar	1.200,00	
J- OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		760,00
1. Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-)		
2. Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)		
3. Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar (-)	760,00	
DÖNEM KARI VEYA ZARARI		44.370,00
K- DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)		9.000,00
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI		35.370,00

Kar-Zarar Tablosu: Mali tablolar, şirketin mali durumunu göstererek iç ve dış paydaşlara bilgi sağlamak üzere tasarlanmıştır

Şekil 4.

**31 ARALIK 2009 TARİHİ İTİBARIYLA KONSOLİDE
NAKİT AKIM TABLOSU
(Birim - Aksi belirtilmedikçe ABD Doları)**

Notlar	1 Ocak- 31 Aralık 2009	1 Ocak- 31 Aralık 2008
İşletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımları:		
Vergi karşılığı, azınlık payları ve durdurulan faaliyet öncesi kâr	105,412,840	11,951,515
Vergi öncesi kâr ile işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit arasındaki mutabakat:		
Amortisman	27 63,001,506	55,847,262
Maddi olmayan duran varlıkların itfa payları	27 3,671,324	4,674,156
Faiz gelirleri	29 (8,108,793)	(10,111,914)
Rayiç bedel değeri gelir tablosuna yansıtılan finansal varlıklardan elde edilen faiz gelirleri	29 (191,818)	(65,429)
Vade farkı geliri, net	29 (13,712,333)	(17,760,874)
Faiz giderleri	29 50,496,732	68,488,197
Stok değer düşüklüğü gideri	9 2,019,629	67,487,565
Stoklar üzerindeki geçmiş yıl değer düşüklüğünün geri çevrilmesi	9 (67,570,442)	(469,047)
Kıdem tazminatı yükümlülüğü karşılığı	19 4,852,018	658,594
Maddi duran varlıklar ve maddi olmayan varlık satış kârı	28 (1,124,511)	(2,581,080)
Yabancı para çevrim farklarındaki net değişim	3,002,792	(13,069,694)
Şerefiye, maddi duran varlık ve maddi olmayan duran varlıklara ayrılan değer düşüklüğü karşılığı	28 15,657,634	-
İştirak satış kârı	28 (30,742,790)	(6,758)
İşletme sermayesindeki değişikliklerden önceki faaliyet kârı	126,663,788	165,042,493
İşletme sermayesindeki değişimler		
Ticari alacaklar	53,175,628	67,469,523
Stoklar	188,826,061	(128,275,059)
Diğer dönen varlıklar ve diğer kısa vadeli borçlar - net	31,801,375	(46,561,175)
Ticari borçlar	(117,444,121)	34,285,515
Diğer duran varlıklar ve uzun vadeli diğer borçlar - net	(8,526,441)	(6,048,779)
Ödenen kıdem tazminatı	19 (3,066,210)	(7,011,187)
Ödenen vergiler	18 (15,347,871)	(20,032,143)
Ödenen faiz	(36,123,358)	(64,483,448)
Devam eden işletme faaliyetlerinden sağlanan net nakit	219,958,851	(5,614,260)
Yatırım faaliyetleri:		
Maddi duran varlık alımları (*)	12 (225,375,128)	(201,669,839)
Maddi duran varlıklar için verilen avanslar	-	(81,031,877)
Maddi olmayan duran varlık alımları	13 (17,202,651)	(7,125,114)
İştirak alımına ilişkin ödenen nakit	-	(47,805,286)
Grup tarafından kontrol edilen şirketlerin kalan hisselerinin satın alınması	(4,382,825)	(6,789,186)
Azınlık paylarındaki değişim	-	(526,172)
Maddi duran varlık ve maddi olmayan duran varlık satışlarından alınan nakit	38,871,002	29,594,171
Satılmaya hazır finansal varlıklardaki artış	(1,676,091)	(279,207)
Alınan faiz	6 22,254,417	27,933,266
Bağlı ortaklık hisselerinin bir kısmının satılmasından elde edilen nakit	62,259,150	-
Devam eden işletme faaliyetlerinin yatırım faaliyetlerinden kullanılan net nakit	(125,252,126)	(287,699,244)
Durdurulan işletme faaliyetlerinin yatırım faaliyetlerinden kullanılan net nakit	(9,528,581)	-
Yatırım faaliyetlerinde kullanılan net nakit	(134,780,707)	(287,699,244)
Finansman faaliyetleri:		
Kredi geri ödemeleri	(695,674,602)	(1,102,222,990)
Alınan kredilerden sağlanan nakit	615,453,453	1,540,368,187
Konsolide olmayan ilişkili şirketlerden olan finansal alacaklardaki değişim	(22,800,989)	(6,165,000)
Ödenen temettüleri (azınlık hissedarlarına ödenenler dahil)	(18,484,007)	(54,292,166)
Devam eden işletme faaliyetlerinin finansman faaliyetlerinden sağlanan/(kullanılan) net nakit	(121,506,145)	377,688,031
Nakit ve nakit benzeri varlıklardaki net artış	(36,328,001)	84,374,527
Dönem başındaki nakit ve nakit benzeri varlıklar	294,916,433	210,541,906
Dönem sonundaki nakit ve nakit benzeri artışlar	6 258,588,432	294,916,433

(*) 31 Aralık 2009 tarihinde sona eren yılda 98.916.485 ABD Doları maddi duran varlıklar için verilen avanslardaki azalış maddi duran varlık alımlarından netlenmiştir.

İlişkili sayfa 95 ile 157 arasında yer alan muhasebe politikaları ve açıklayıcı dipnotlar bu konsolide mali tabloların tamamlayıcı parçalarıdır.

Nakit Akış Tablosu: Dönem içinde sermaye ve finansman hareketlerinde kazanılan nakit akışlarını sınıflandırır. Nakit, 1) bankaya yatırılan nakit ve 2) süresi dolmamış çekler anlamına gelir. Banka anapara ve yerli ve yabancı para nakit; tüm vadeli ve cari mevduatlar dahil. Satışlardan elde edilen diğer girdiler, olağan veya olağanüstü gelir ve karlar, kısa vadeli veya uzun süreli dış kaynaklar, özkaynak yükseltmesi ve hisse senedi ihraç primleri nakit kaynaklarıdır. İşletme giderleri ile ilgili çıkışlar, olağan veya olağanüstü giderler ve diğer faaliyetlerden kaynaklanan zararlar, finansman giderleri, duran varlıklara yatırım, kısa veya uzun vadeli borç ödemeleri, vergi ödemeleri ve temettü ödemeleri nakit olarak kullanılır. Diğer mali tablolar "tahakkuk esasına göre" hazırlanır. Bu nedenle, şirketin nakit akışı hakkında net bilgi vermediler.

Nakit Akım Tablosunun 3 Bölümü vardır:

1) İşletme

2) Yatırım

3) Finansman Faaliyetleriyle ilgili. Brüt yöntemle düzenlenir.

Şekil 5: Özsermaye değişim tablosu

BORUSAN HOLDİNG A.Ş. VE BAĞLI ORTAKLIKLARI

31 ARALIK 2009 TARİHİNDE SONA EREN YILA AİT KONSOLİDE ÖZSERMAYE DEĞİŞİM TABLOSU (Birim - ABD Doları)

	Ödenmiş sermaye	Yabancı Para çevrim farkları	Yeniden değerlendirme fonu	Finansal riske karşı koruma fonu	Yasal yedekler ve birikmiş kârlar	Ana şirket hissedarlarına ait özsermaye	Azınlık payı	Toplam özsermaye
31 Aralık 2007 bakiyesi	46,044,080	22,016,561	34,114,809	(200,878)	242,849,100	344,823,672	408,973,435	753,797,107
Diğer kapsamlı gelir/(gider)	-	(5,794,502)	(2,402,980)	761,490	(37,137,403)	(44,573,395)	5,651,406	(38,921,989)
Azınlık paylarındaki değişim (Not 30)	-	-	-	-	-	-	(13,008,697)	(13,008,697)
Ödenen temettüleri	-	-	-	-	(13,389,274)	(13,389,274)	(40,902,892)	(54,292,166)
31 Aralık 2008 bakiyesi	46,044,080	16,222,059	31,711,829	560,612	192,322,423	286,861,003	360,713,252	647,574,255
Diğer kapsamlı gelir/(gider)	-	1,322,774	124,597,370	(545,945)	43,055,532	168,429,731	152,613,978	321,043,709
Azınlık paylarındaki değişim (Not 30)	-	-	-	-	(4,864,247)	(4,864,247)	4,744,963	(119,284)
Ödenen temettüleri	-	-	-	-	(14,174,992)	(14,174,992)	(4,309,015)	(18,484,007)
31 Aralık 2009 bakiyesi	46,044,080	17,544,833	156,309,199	14,667	216,338,716	436,251,495	513,763,178	950,014,673

Öz Kaynaklar Değişim Tablosu: Bu tablo, herhangi bir dönemde şirket özkaynak kalemlerindeki artışı veya azalışı gösterir. Bu yönetmeliğin amacı, belirli bir dönemde özkaynak kalemlerinde (özellikle sermaye şirketlerinde) meydana gelen değişikliklerin nedenlerini belirlemektir. Ek yatırımı yansıtır. Sermaye önceki dönemden farklı olabilir. Hangi öğenin farklılığa neden olduğunu açıkça belirlemenize olanak tanır. Cari dönem ve önceki dönem verilerini içeren bir

şekilde sunulur. Belirli kalemlerin başlangıç miktarını, düşüşünü, dönem içindeki artışı ve geri kalan sürenin sonunu gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Bu kalemler ödenmiş sermaye, önceki ve başlangıç net karı (zararı), kar ve sermaye yedekleri.

Sermaye, ticari faaliyetlerin yürütülmesi ve şirketlerin kolay bir şekilde dış kaynak elde etmeleri için finansman elde etmelerinin sağlanması için gereklidir. Çünkü risk seviyesini sermaye belirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AZERBAJCANIN MUHASEBE SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 Muhasebe Hesap Planlarının Farklılıkları Yönünden Karşılaştırılması

Türkiye, 26 Aralık 1992 tarihinde 21447 sayılı Resmi Gazete'de Maliye Bakanlığı tarafından oluşturulan muhasebe sistemi yasal çerçevesinin "1 Sayılı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Bülteni"ni oluşturmak için bir duyuru yayınladı. Tebliğ'de belirtildiği üzere, bilanço usullerine göre muhasebeleştirilen gerçek ve tüzel işletmeler ile teşebbüslerin faaliyet ve sonuçlarını muhasebeleştirmek için 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren birleşik bir muhasebe planı uygulanmaktadır. (Bayramov ve Kenizade, 2001, s.51).

Faaliyet alanında farklı muhasebe teknikleri kullanmak zorunda olanlar, bilançolarına göre hesap tutmalarına rağmen; bankalar ve sigorta şirketleri, özel finans kuruluşları, aracı şirketler ve yatırım ortaklığı fonlarının diğer yükümlülüklerini yerine getireceklerdir. Bu Bülten, "Muhasebenin temel kavramları", "muhasebe politikalarının açıklanması" ve "mali tablo ilkeleri" ile uyumlu olmalarıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının muhasebe beyannamesi 20 Ekim 1995 tarihli İ-94 Maliye Nazirliyi tarafından kabul görmüş ve 1 Ocak 1996 tarihinde başlamıştır. Devletin hazinesinden para aktarılan bankalar ve ekonomik sistemlerden başka, tüm ticari işletmeler, muhasebe kayıtlarını izlemek için bu

hesap planını kullanmak zorundadır. Azerbaycan Maliye Bakanlığının izniyle şirketler bu hesap planında başka hesaplar açabilirler.

T.C Maliye Bakanlığı ve muhasebe kategorilerine sahip hesap grupları ondalık sisteme göre düzenlenmiştir. 1'den 9'a kadar olan sayılar, hesap kategorisini (ana hesap grubu) temsil eden üç basamaklı hesap kodunun ilk basamağını temsil eder ve 100'den 999'a kadar olan üç basamaklı genel muhasebeyi temsil eder. Bu nedenle, her bir hesap kategorisi 10 hesap grubuna, her bir hesap grubu da 10 hesaba bölünmüştür. Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının muhasebe tablolarında böyle bir sınıflandırma yoktur. Hesaplar sıralı olarak numaralandırılır, yani iki basamaklı kodlama yöntemi benimsenmiştir. Hesaplar 01'den 99'a- dek hazırlanmıştır.

Dağıtım prensibine göre, bilanço bazlı Türk birleşik muhasebe çerçevesi mikroyapı açısından değerlendirilmektedir. Çünkü hesap planındaki kırılım, bilançoya dayanmaktadır. Azerbaycan'ın muhasebe tablosunun iç yapısı bilançoya dayalı bölümlenme ilkesine uymuyor. Hesap grupları oluşturulurken hesapların bilançodaki konumu dikkate alınmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığının oluşturduğu Tek Düzen Hesap Planı, 9 temel hesap bölümü, 57 hesap bölümü ve 275 hesaptan (7/A ve 7/B dahil) ibarettir. Birleşik muhasebe sistemi, hesap sınıflandırması, bilanço hesabı sınıflandırması, gelir tablosu hesabı sınıflandırması ve maliyet hesabı sınıflandırması. Birleşik muhasebe sisteminde, bilançonun faaliyet bölümü iki konu kategorisine ayrılmıştır: Cari ve sabit varlıklar.

Bilançonun yükümlülükleri üç kategoriye ayrılır: kısa zamanlı ödemeler, uzun zamanlı ödemeler ve sermaye. Gelir tablosu konusu, ayrıntılı gelir tablosu, "toplam satış kar ve zararı", "faaliyet kar ve zararı", "olağan kar ve zarar", "olağan kar ve zarar" ve "dönem net kar veya zararı" esas alınarak belirlenir. "Hasar" olarak kalsın. Birleştirilmiş hesap planı, iki seçenekte maliyet hesaplamasını belirler; biri, giderleri işlev esasına göre bölen ve izleyen 7 / A seçeneği; diğeri, giderleri temelde ayıran 7 / B seçeneğidir.

Tablo-6 Azerbaycan ve Türkiye Hesap Planı Karşılaştırması

Türkiye Hesap Planı		Azerbaycan Hesap Planı	
Kod	Açıklama	Kod	Açıklama
I. Bölüm: Dönen Varlıklar		I. Bölüm: Duran Varlıklar	
100	Kasa	1	Maddi Duran Varlıklar
101	Alınan Çekler	2	Maddi Sabit(Duran) Varlıkların Amortismanı
102	Bankalar	3	Maddi duran varlıkların uzun vadeli kiralanması,
103	Verilen Değerli kağıtlar ve Ödeme Emirleri	4	Gayri-Maddi Aktifler
108	Diğer varlıklar	5	Gayri-Maddi Aktiflerin Amortismanı

110	Hisse Senetleri	6	Mali Sabit Varlıklar
111		7	Tesis, Makine ve Cihazların Montaj ve Onarım Maliyetleri
	Senet ,bono kamu kesim		
118	Diğer menkul kıymet	9	Kiraya Verilen Maddi
			Duran Varlıklar
119	Menkul Kıymetlerin Değerinin Düşüklüğü Karşılığı	II. Bölüm: Üretim Malzemeleri	
120	Alıcılar	10	Malzemeler
121	Alacak Senetleri	11	Ufak Hayvanlar
122	Alacak Senetleri Reeskontu	12	Düşük Değerli ve Çabuk Eskiye Stoklar
124	Kazanılmamış	13	Değeri Düşük ve Çabuk

	Finansal Kiralama Faiz Gelirleri		Eskiye Stokların Amortismanı
126	Verilen Depozito Ve Teminatlar	14	Varlıkların Yeniden Değerlendirilmesi
127	Başka Ticari Alacaklar	15	Malzeme Tedarik
			Giderleri
128	Belli olmayan Ticari Alacaklar.	16	Malzeme Değerinde Oluşan Farklılıklar
129	Şüpheli alacakaların karşılığı	19	İndirilecek KDV
131	İş ortaklardan alacaklar	III. Bölüm: Üretim Giderleri	
132	İştiraklerden Alacaklar	20	Esas Üretim
133	İŞ ortaklarından alacaklar	21	Yarı Mamuller
135	Çalışanlardan Alacaklar	23	Yardımcı Üretim
136	Farklı Çeşitli Alacaklar	25	Genel Üretim Giderleri
137	Diğer Alacak Senetleri Reeskontu	26	

138	Şüpheli kalan diğer Alacaklar	28	Defolu Üretim
139	Şüpheli Diğer	29	Diğer Üretim
	Alacaklar Karşılığı		
150	İlk Madde Malzeme	30	Geçici İşler
151	Yarı mamuller	31	Gelecek Dönem Giderleri
152	Mamuller	36	Yıllara Yaygın İşlerin Maliyetleri
153	Ticari Mallar	37	Mamuller ve Hizmet
			Maliyet Farkı
157	Diğer Stoklar	IV. Bölüm: Ticari Mallar,	
		Mamuller ve Satışı	
158	Stokların değerlerinde olan düşüklüklerin karşılıkları	40	Mamuller
159	Verilen Sipariş Avansları	41	Ticari Mallar
170	Yıllar içindeki inşaat ve bakım maliyetleri	42	Ticari Mal İskontoları

179	Taşeronun avans ödemesi	43	Satış, Pazarlama ve Dağıtım Giderleri
	Gelecek Aylara ait Giderler		
181	Gelir Tahakkukları	45	Yüklenmiş Mallar
190	Devreden Kdv	46	Yurt içi Satışlar
191	İndirilecek Kdv	47	Maddi Duran Varlıkların Satışı
192	Kdv diğer	48	Diğer Aktiflerin Satışı
193	Zamanından önce Ödenen Vergiler		
	Fonlar,	V. Bölüm: Dönen Varlıklar	
195	Avanslar	50	Kasa
196	Çalışan Avansları ,	51	Bankalar (Yerli Para Hesabı)
197	Sayım hataları	52	Bankalar (Döviz Hesabı)
198	Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar,	55	Bankalardaki Özel Hesaplar

199	Diğer kısa vadeli Varlıklar Karşılığı ,	56	Senetler
II. Bölüm: Duran(sabit)Varlıklar		57	Yoldaki paralar
220	Alıcılar ,	58	Kısa vadeli Finansal Yatırımlar
221	Alacak Senetleri	VI. Bölüm: Ticari Borçlar ve Ticari Alacaklar	
222	Alacak Faturaları indirimleri,	60	Satıcılar
224	Finansal kiralamalardan gerçekleşmemiş faiz gelirleri,	61	Verilen Avanslar
226	Teminat mevduatı ve verilen teminatlar,	62	Alıcılar
229	Şüpheli iş Alacak hesapları için karşılık.	63	
	.		

231	Ortaklardan gelecek ödemeler ..	64	Alınan Avanslar
232	İlişkili şirketlerden alacaklar:	65	Emlak ve Bireysel Sigorta
233	Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar .	67	Bütçe Dışı Fonlara Ödemeler
235	Çalışanlardan Alacaklar .	68	Devlete ve Fona Ödenecekler
236	Çeşitli gelecek ödemeler	69	Sosyal ve güvenlik kesitleri
237	Fatura indirimlerinden gelecek diğer alacaklar	70	Ödenecek Ücret ve Maaşlar
239	<u>Şüpheli Diğer</u> Alacaklar Karşılığı.	71	İş Avansları
240	Menkul bağlı kıymetler	73	Personel Avansları
241	Bağlı Menkul Kıymet Değeri	75	Ortaklara Borçlar

	provizyon.		
	.		
242	(üyelik)İştirakler .	76	Diğer Alıcı ve Satıcılar
243	Sermaye tahhütleri İştiraklerde	78	Bağlı Kuruluşlara ve İştiraklere Borçlar
244	Üye(iştirak) sermayesi Değeri paylaş Yetersiz hükümler.	79	Şubelerarası Hesaplaşmalar
245	Bağlı Ortaklıklar .	VII. Bölüm: Maliyet Hesapları ve Kârın Dağıtımı	
246	Bağlı Ortaklıklara Sermaye Taahhütleri.	80	Dönem Kâr veya Zararı
247	Bağlı Ortaklıklar	81	Kârın Kullanımı

	Sermaye Payları Değer .		
	Düşüklüğü Karşılığı.		
248	Maddi duran varlıklar diğer.	82	Karşılıklar
249	Diğer maddi duran varlıkların karşılıkları	83	Gelecek Yıllara Ait Gelirler
250	Arsalar ve Arazilerin hesabı	84	Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar
251	VIII. Bölüm:Öz sermaye ve Yedekler		
252	Binalar	85	Sermaye
253	İş makineleri cihazlar ,makineler ve tesis	86	Kâr Yedekleri
254	Araç ve taşıt çeşitleri	87	Sermaye Yedekleri
255	Şirket	88	Dağıtılmamış Kâr

	demirbaşları		(Karşılanmamış Zarar)
256	Diğer maddi duran varlıklar	89	Borç ve Gider Karşılıkları
257	Eskiden biriken amortisman		IX. Bölüm:Yabancı Kaynaklar ve Muhasebeleştirilmesi
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar .	90	Kısa vadeli Banka Kredileri
259	Verilen Avanslar .	92	
260	Haklar .	93	Personel İçin Alınan Banka Kredileri
261	Şerefiye .	94	Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
262	Şirket kurulumu giderleri	95	Diğer Uzun vadeli Mali Borçlar
263	Arge giderleri	96	Belirli Giderlere Tahsisatlar

264	Özel Maliyetler.	97	Kiradan Doğan Borçlar
267	Diğer olan sabit duran varlıklar	Nazım Hesaplar	
268	Eskiden biriken amortismanlar	1	Kiralanmış Maddi Duran Varlıklar
269	Verilen Avanslar.	2	Emanete Kabul Edilmiş Varlıklar
271	Arama Giderleri .	3	İmal Edilmek İçin Teslim Alınan Varlıklar
272	Hazırlık Ve Geliştirme Giderleri .	4	Satılmak İçin Alınmış Mallar
277	Diğer Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar.	5	Montaj Edilecek Tesis Makine ve Cihazlar
278	Birikmiş Tükenme Payları .	6	Muhasebe Kayıt Belgeleri
279	Verilen	7	Vazgeçilen Ticari Alacaklar

	Avanslar .		
280	Geleceğe doğru gelirler.	8	Alınan Teminatlar
281	Ge lir Tahakkukları .	9	Verilen Teminatlar
291	Gelecek Yıllarda İndirilecek Kdv.	14	Ev Fonu Amortismanı
292	Diğer KDV.	15	Yol, Bahçe ve Diğer
			Yapıların Amortismanı
293	Geleceğin stok ihtiyacı.		
294	Eskimiş atılacak stok ürünleri		
295	Önceden ödenen vergiler		
297	Sabit varlıklar ın diğerleri		

298	Stokların değerlerinin düşüklüğünün karşılıkları		
299	Eskiden biriken amortismanlar		

III. Bölüm: Kısa Vadeli			
Yabancı Varlıklar			
300	Banka Kredileri		
301	Finansal Kiralama		
	İşlemlerinden Borçlar		
302	Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma		
	Maliyetleri		
303	Uzun Vadeli Kredilerin		
	Anapara Taksitleri Ve Faizleri		
304	Tahvil Anapara Borç,		

	Taksit Ve Faizleri		
305	Çıkarılan Bonolar Ve Senetler		
306	Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler		
308	Menkul Kıymetler İhraç Farkı		
309	Diğer Mali Borçlar		
320	Satıcılar		
321	Borç Senetleri		
322	Borç Senetleri Reeskontu		
326	Alınan Depozito Ve Teminatlar		
329	Diğer Ticari Borçlar		
331	Ortaklara Borçlar		
332	İştiraklere Borçlar		
333	Bağlı Ortaklıklara Borçlar		
335	Personele Borçlar		
336	Diğer Çeşitli Borçlar		

337	Diğer Borç Senetleri Reeskontu		
340	Alınan Sipariş Avansları		
349	Alınan Diğer Avanslar		
350.	Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım Hak		
358	edişleri Bedelleri		
360	Ödenecek Vergi Ve Fonlar		
361	Ödenecek Sosyal		
	Güvenlik Kesintileri		
368	Vadesi Geçmiş,		
	Ertelenmiş Veya		
	Taksitlendirilmiş Vergi		
	Ve Diğer		
	Yükümlülükler		
369	Ödenecek Diğer Yükümlülükler		

370	Dönem Kârı Vergi Ve		
	Diğer Yasal		
	Yükümlülük		
	Karşılıkları		
371	Dönem Kârının Peşin		
	Ödenen Vergi Ve		
	Diğer Yükümlülükleri		
372	Kıdem Tazminatı Karşılığı		
373	Maliyet Giderleri Karşılığı		
379	Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları		
380	Gelecek Aylara Ait Gelirler		
381	Gider Tahakkukları		
391	Hesaplanan Kdv		
392	Diğer Kdv		
393	Merkez Ve Şubeler Cari Hesabı		

397	Sayım Ve Tesellüm Fazlaları		
399	Diğer Çeşitli Yabancı Kaynaklar		
IV. Bölüm: Uzun Vadeli			
Yabancı Kaynaklar			
400	Banka Kredileri		
401	Finansal Kiralama		
	İşlemlerinden Borçlar		
402	Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri		
405	Çıkarılmış Tahviller		
407	Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler		
408	Menkul Kıymetler İhraç Farkı		
409	Diğer Mali Borçlar		
420	Satıcılar		
421	Borç Senetleri		
422	Borç Senetleri		

	Reeskontu		
426	Alınan Depozito Ve Teminatlar		
429	Diğer Ticari Borçlar		
431	Ortaklara Borçlar		
432	İştiraklere Borçlar		
433	Bağlı Ortaklıklara Borçlar		
436	Diğer Çeşitli Borçlar		
437	Diğer Borç Senetleri Reeskontu		
438	Kamuya Olan		
	Ertelenmiş		
	Taksitlendirilmiş		
	Borçlar		
440	Alınan Sipariş Avansları		
449	Alınan Diğer Avanslar		
472	Kıdem Tazminatı		

	Karşılığı		
479	Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları		
480	Gelecek Yıllara Ait Gelirler		
481	Gider Tahakkukları		
492	Gelecek Yıllara Ertelenmiş Veya		
	Terkin Edilecek Kdv		
493	Tesise Katılma Payları		
499	Diğer Çeşitli Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar		
V. Bölüm: Öz Kaynaklar			
500	Sermaye		
501	Ödenmemiş Sermaye		
520	Hisse Senetleri İhraç Primleri		
521	Hisse Senedi İptal Kârları		
522	Maddi Duran Varlık		

	Yeniden Değerleme		
	Artışları		
523	İştirakler Yeniden Değerleme Artışları		
524	Maliyet Artışları Fonu		
529	Diğer Sermaye Yedekleri		
540	Yasal Yedekler		
541	Statü Yedekleri		
542	Olağanüstü Yedekler		
548	Diğer Kâr Yedekleri		
549	Özel Fonlar		
570	Geçmiş Yıllar Kârları		
580	Geçmiş Yıllar Zararları		
590	Dönem Net Kârı		
591	Dönem Net Zararı		
VI. Bölüm: Gelir Tablosu Hesapları			
600	Yurt İçi Satışlar		
601	Yurt Dışı Satışlar		

602	Diğer Gelirler		
610	Satıştan İadeler		
611	Satış İndirimleri		
612	Diğer İndirimler		
620	Satılan Mamuller Maliyeti		
621	Satılan Ticari Mallar Maliyeti		
622	Satılan Hizmet Maliyeti		
623	Diğer Satışların Maliyeti		
630	Araş. Ve Geliş. Giderl.		
631	Pazarlama Satış Ve Dağıtım Giderleri		
632	Genel Yönetim Giderleri		
640	İştiraklerden Temettü Gelirleri		
641	Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri		

642	Faiz Gelirleri		
643	Komisyon Gelirleri		
644	Konusu Kalmayan		
	Karşılıklar		
645	Menkul Kıymet Satış Kârları		
646	Kambiyo Kârları		
647	Reeskont Faiz Gelirleri		
648	Enflasyon Düzeltme Kârları		
649	Diğer Olağan Gelir Ve Kârlar		
653	Komisyon Giderleri		
654	Karşılık Giderleri		
655	Menkul Kıymet Satış Zararları		
656	Kambiyo Zararları		
657	Reeskont Faiz Giderleri		
658	Enflasyon Düzeltmesi Zararları		

659	Diğer Olağan Gider Ve Zararlar		
660	Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri		
661	Uzun Vadeli		
	Borçlanma Giderleri		
671	Önceki Dönem Gelir Ve Kârları		
679	Diğer Olağan Dışı Gelir Ve Kârlar		
680	Çalışmayan Kısım Gider Ve Zararları		
681	Önceki Dönem Gider Ve Zararları		
689	Diğer Olağan Dışı Gider Ve Zararlar		
690	Dönem Kârı Veya Zararı		
691	Dönem Kârı Vergi Ve		
	Diğer Yasal		
	Yükümlülük Karşılıkla.		
692	Dönem Net Kârı Veya		

	Zararı		
697	Yıllara Yaygın İnşaat Ve Enflasyon		
	Düzeltilme Hesabı		
698	Enflasyon Düzeltme Hesabı		
VII. Bölüm: Maliyet			
Hesapları (7/A Seçeneği)			
700	Maliyet Muhasebesi		
	Bağlantı Hesabı		
701	Maliyet Muh. Yans. H.		
710	Direkt İlk Madde Ve Malzeme Giderleri		
711	Direkt İlk Madde Ve		
	Malzeme Yansıtma Hesabı		
712	Direkt İlk Madde Ve Malzeme Fiyat Farkı		
713	Direkt İlk Madde Ve		

	Malzeme Miktar Farkı		
720	Direkt İşçilik Giderleri		
721	Direkt İşçilik Giderleri Yansıtma Hesabı		
722	Direkt İşçilik Ücret Farkları		
723	Direkt İşçilik Süre Farkları		
730	Genel Üretim Giderleri		
731	Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı		
732	Genel Üretim Giderleri Bütçe Farkları		
733	Genel Üretim Giderleri Verimlilik Giderleri		
734	Genel Üretim Giderleri Kapasite Farkları		
740	Hizmet Üretim Maliyeti		
741	Hizmet Üretim		
	Maliyeti Yansıtma Hesabı		
742	Hizmet Üretim		

	Maliyeti Fark Hesapları		
750	Araştırma Ve		
	Geliştirme Giderleri		
751	Araştırma Ve Geliştirme Giderleri Yansıtma Hesabı		
752	Araştırma Ve		
	Geliştirme Gider		
	Farkları		
760	Pazarlama Satış Ve Dağıtım Giderleri		
761	Yansıtma Hesabı		
762	Pazarlama Satış Ve		
	Dağıtım Giderleri Fark Hesabı		
770	Genel Yönetim Giderleri		
771	Genel Yönetim		
	Giderleri Yansıtma Hesabı		
772	Genel Yönetim Gider		

	Farkları Hesabı		
780	Finansman Giderleri		
781	Finansman Giderleri		

3.2 Muhasebe Belge ve Kayıt Düzenlerinin Farklılıkları Yönünden Karşılaştırılması

Muhasebe belgeleri ve kayıt düzeni açısından Türkiye ve Azerbaycan benzer muhasebe uygulamalarına sahiptir. Kullanılan belgeler, kayıt şeması ve belgelerin zorunlu düzenlenme hükümleri, Türk işinin saklanması benzer hükümler Maliye Bakanlığı muhasebe sistemi tarafından belirlenen standartları aşmakla birlikte, muhasebe sistemi uygulaması mali tablo hazırlamakla yükümlüdür. Rapora göre. Bu ölçek standartlarını aşan şirketler, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini ve temel muhasebe kavramlarını dikkate almalı ve finansal olayları çift taraflı bir kayıt sistemi ve kronolojik sırayla yasal defterlerine kaydetmelidir.

Hukuk defterleri yevmiye (günlük defter), defter (genel muhasebe) ve envanter defteridir. Ayrıca stok kartları, maaş bordrosu, müşteri hesapları ve diğer isteğe bağlı yardımcı hesap defterleri vardır. Azerbaycan'da geliri vergilendirilebilir işletmelerin hesaplarını tutmakla yükümlü tüccarlar tarafından düzenlenen günlükler, defterler ve envanter defterleri hazırlama zorunluluğu vardır. Azerbaycan'ın muhasebe kayıtları sistemine göre, aylık iş hacmi 2 milyon manattan az olan işadamları, iş defteri tutma zorunluluğundan muafdir (Terexova, 2008, s.18).

3.3. Finansal Tablolar Açısından Farklılıkların Karşılaştırılması

Türkçe finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulması ile ilgili hususlar standartta "UMS 1 Finansal Tabloların Temsili" olarak tanımlanmıştır. Türkiye'nin mali tabloları, bilançosu, kar-zarar tablosu, sermaye değişim tablosu ve nakit akışı tablosu dipnotları ve diğer belirleyici bölümleri içermektedir. Türkiye, muhasebe standartları hükümlerine uygun olarak her şirketin tüm mali tablolarını eşit derecede güçlü bir şekilde önermiştir. Türkiye'de muhasebe standartlarında mali tabloların formatına ilişkin katı düzenlemeler bulunmamaktadır.

Bir yılı kapsayacak şekilde düzenli mali toplantılar yapılır. Azerbaycan Maliye Bakanlığı mali tabloların şeklini, içeriğini ve sırasını belirlemede en yetkili makamdır. Azerbaycan'da mali tablolar, bilançoları, gelir tablolarını ve iş bilançolarının diğer kısımlarını içerir. Bu formlar Azerbaycan'daki tüm şirketler tarafından düzenlenmeli ve saklanmalıdır. Bugün Azerbaycan ve uluslararası muhasebe standartlarına göre Türkiye'yi muhasebe sistemleri ve mali tabloların yanı sıra kullanmıştır.

3.4. Bilanço Düzenlerinin Karşılaştırılması

Ana muhasebe sistemi düzenlenirken, Türkiye'nin bilanço hesap grupları, azalan likidite sırasına göre düzenlenir. Azerbaycan'ın muhasebe sisteminde bir bilanço hazırlanırken ana hesap grupları artan likidite sırasına göre düzenlenir.

Türkiye, duran varlıkları ve dönen varlıkları bulmak için bilanço düzeninin varlık tarafını muhasebe sistemine yerleştirmiştir. Borçlar açısından kısa zamanlı ödemeler, uzun zamanlı ödemeler ve sermaye vardır. Azerbaycan'ın muhasebe sisteminin bilanço sıralamasında, uzun vadeli varlıklar ve kısa vadeli varlıklar ayrı ayrı yer alıyor. Yükümlülükler açısından özkaynaklar, uzun vadeli yabancı ödemeleri ve kısa vadeli yabancı ödemeler vardır.

3.5. Kar-Zarar Tablolarının Karşılaştırılması

Türkiye tarafından hesaplanan kar-zarar tablosu, muhasebe sistemindeki işlemlerin gelir tablosuna kaydedildiğini yansıtmaktadır. Kar-Zarar tablosu hesapların sırasına göre oluşturulduğu için basit, açık ve anlaşılması kolaydır. Türkiye'nin kar-zarar tablosu özeti ve ayrıntılı ulusal muhasebe sistemi Türkiye'de kar-zarar tablosundaki muhasebe sisteminde zarar hesabında beş farklı kar bulunmaktadır.

Bunlar,

- Toplam satış karı ve zararı,
- İşletme hareket karı ve zararı,
- Belirli olmayan kar veya zarar,
- Cari zaman kar ve zararı,
- Dönem net kar veya zararı.

AC Muhasebe Kurumu tarafından hazırlanan kar-zarar cetvelinde işlemler hesaplara yansıtılmamakta, bilançoda yansıtılan bilgi ve belgelere göre hazırlanmaktadır. Bu tabloda, gelir ve giderler genellikle vergi dairesi ile ilişkiyi düzeltmek için gerekli olan özet bir şekilde gösterilir ve mali sonuçlar genellikle denetim için vergi dairesine sunulur. Tablonun yapısı da vergi amaçlarını tam olarak karşılamaktadır. Azerbaycan muhasebe sistemi tarafından düzenlenen kar-zarar tablosundaki işlemleri yansıtan hesaplar, birkaç farklı hesap grubundaki hesaplardan daha karmaşık görünmektedir. Kar-Zarar tablosunun özeti ve ayrıntılı versiyonu Azerbaycan muhasebe sisteminde mevcuttur. Azerbaycan muhasebe sisteminin tablosunda üç adet kar-zarar tablosu bulunmaktadır.

Bunlar,

- Toplam satış karı ve zararı,

- Faaliyet karı ve zararı,
- Dönem net kar ve zararı.

3.6 Muhasebe Mesleği Açısından Farklılıklar

Türkiye’de muhasebe işini düzenleyici kurum TÜRMOB (Türkiye Muhasebe Odaları Birliği)’dir. Türkiye’de muhasebe meslekleri için 3568 "SMMM’ler, YMM’ler ve YMM’ler Yasası" düzenlenmiştir. Kanuna göre muhasebe mesleği; bağımsız muhasebeciler, YMM ve SMMM olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Kanunda her muhasebe mesleği için hükümler var ve bu koşulları yeterli düzeyde yerine getirenler ilgili muhasebe mesleklerine girebilirler. Amma 28 Temmuz 2008 tarihindeki 5786 sayılı Kanun, serbest muhasebe mesleğini kanundan çıkarmıştır. Türk muhasebe mesleğinin terminolojisi, hakları, sorumlulukları ve eğitimi ve diğer nitelikleri geniş ve açık bir malzeme yasası ile net maddelerle mevcuttur.

AC’de muhasebe işi 25 Mart 1995 tarihli 998 sayılı kararı" ile düzenlenmiştir. Karara göre muhasebe mesleği, baş muhasib,bağımsız muhasib ve audit olmak üzere 3 bölüme bölünmüştür. AC’de hukukta muhasebe mesleği için şartlar vardır ve bu şartları sağlayanlar ilgili muhasebe işini yapabilirler. Muhasebe mesleği ile ilgili olarak, Azerbaycan yasaları yetersizdir. Mesleği yapanlara dair şartlar, haklar,sorumluluklar, derler ve benzeri nitelikler ya çok kısaca kanunda yer alır ya da ilgili kurumdan ayrılma sonucunda yer almaz.

4. SONUÇ

Benzerlikler:

Türkiye muhasebe sisteminde, bankalar, sigorta şirketler ve özel finans kurumları (katılım bankaları) dışındaki tüm işletmelerde, Tek Düzen Hesap Planı'nın (TDHP) kullanılması 1992 yılında yayımlanan 21447 sayılı Muhasebe Sistem Genel Tebliğiyle zorunlu hale getirilmiştir. Azerbaycan muhasebe sisteminde, Maliye Bakanlığı tarafından 20 Ekim 1995'te kabul edilen Muhasebe Hesap Planı, devlet kuruluşları tarafından finanse edilen kurumlar ve bankalar dışındaki tüm işletmelerde zorunlu olarak kullanılmaktadır (Babayev, 1998:30). Her iki hesap planında da muhasebe hesap kod yapısı numara blokları sistem ile belirli rakam grupları ile ana hesap gurupları oluşturulmuştur. Ayrıca hesap planları, hesap gruplandırma açısından da benzerlik göstermektedir. Her iki hesap planında da işletme varlıkları nakde çevrilebilme (likidite) özelliklerine göre dönen varlıklar ve duran varlıklar olarak bölümlendirilmiştir. Duran varlıklar da kendi iç ayırımı yapılırken maddi ve maddi olmayan duran varlık şeklinde ayırma tabi tutulmuştur. Varlıkların karşılığı olan kaynaklar ise, ödeme sürelerine bağlı olarak kısa vadeli ve uzun vadeli yabancı kaynaklar olarak bölümlendirilmiştir. Her iki muhasebe sisteminde de varlık hesapları ve gider hesapları borç, yabancı kaynaklar, öz kaynaklar ve gelir hesapları alacak bakiyesi vermektedir. Her iki hesap planında da gelir hesapları Dönem Karı hesabına, gider hesapları ise Dönem Zararı hesabına devredilmektedir. Her iki hesap planında da Nazım Hesaplar'a yer verilmektedir

Farklılıklar:

Azerbaycan Hesap Planı'na, Maliye Bakanlığı izni ile ilave hesaplar açabilmekte ve kullanılabilir (Kerimov, 2001, s.25). Türkiye Hesap Planı'nda bu durum söz konusu değildir. Hazırlanan Hesap planında bazı hesap kodları verilmiş ve açıklaması boş bırakılmış, muhasebenin ruhuna uygun olarak bu boş kodlu hesaplar kullanılabilir. Türkiye TDHP'ta hesaplar 1'den 9'a kadar sınıflandırılmaktadır. Azerbaycan muhasebe hesap planı 9 hesap sınıfından

oluşmaktadır. Türkiye hesap planında aktif ve pasif hesaplarda likidite sıralaması yüksek olandan az olana doğru izlenmektedir. Azerbaycan hesap planına bakıldığında tam aksine aktif ve pasif hesapların likidite sıralaması az olandan yüksek olana doğru izlendiği görülmektedir. Hesap planında gelir tablosu, maliyet hesapları ve bilanço hesapları birlikte gösterilmektedir. Türkiye Tek Düzen Hesap Planı'ndaki 1 numaralı hesap sınıfı dönen varlıklar ve 2 numaralı hesap sınıfı olan duran varlıklar bilançonun aktifin oluşturmaktadır. Pasif hesaplar ise 3 numaralı kısa vadeli yabancı kaynaklar, 4 numaralı uzun vadeli yabancı kaynaklar ve 5 numaralı özkaynaklar hesaplarından oluşmaktadır. Gelir tablosu 6 numaralı hesaplardan oluşturulmaktadır. Buradaki gelir ve gider hesapları 690 Dönem Karı veya Zararı hesabına aktarılarak, bilançoya taşınmamaktadırlar. 7 no.lu Maliyet Hesapları, mal ve hizmetlerin planlanan niteliğe üretilmesi ve yapılması için katlanılan maliyet unsurlarına dönüştürülerek izlendiği hesap sınıfıdır. Burada gider grubundaki bu hesaplar ilgili gelir tablosu hesabına virman yapılarak kapatılır. Uygulamada kolaylık sağlamak amacıyla bu hesap sınıfındaki gider hesapları 7/A ve 7/B olarak kaydedilmektedir. 8 numaralı hesap sınıfı boş bırakılmaktayken, 9 no.lu hesap sınıfında Nazım Hesaplar yer almaktadır. 9 ana hesap sınıfından oluşan Azerbaycan hesap planında birinci hesap sınıfında duran varlıklar, ikinci hesap sınıfında dönen varlıklar yer almaktadır. Üçüncü grup sermaye grubunu, karları, yedekler vb. göstermektedir. Hesap planının dördüncü grubunda uzun vadeli borçlar ve faiz giderlerini, ertelenmiş vergi yükümlülüklerin, alınan uzun vadeli avansları vb. göstermektedir. Beşinci grup kısa vadeli borçları ve faiz giderlerini, vergi yükümlülüklerin, sosyal sigorta taahhütlerin ve diğer zorunlu ödemeler göstermektedir. Altıncı grupta işletmenin ana faaliyetini, gelirler, iade malları, vb. göstermektedir. Yedinci grup gider hesaplarını, satışların maliyetini göstermektedir. Sekizinci grup sonuç hesaplarını, kar ve zararı göstermektedir. Dokuzuncu grup ise karın vergisini, vergi giderini göstermektedir (Kerimov, 2001, s.25).

KAYNAKÇA

Abbasov, Q. E. (1990). *Ticarette Muhasibat Uçotu (Derslik)*, II Cilt, Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Neşriyatı.

Abbasov, Q. E. (1999). *Maliyye Neticelerinin Muhasibat Uçotu, Muhasibat Uçotu ve Audit*, Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Neşriyatı.

Abdullayeva, S. (2006). ‘‘Türkiye ve Azerbaycan Muhasebe Hesap Planlarının ve Mali Tablolarının Karşılaştırılması’’, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdoğan N. ve Aydın H. (1987). *Muhasebe Teorileri*, Ankara:Ankara Üniversitesi Basım.

Akdoğan N ve Tenker N. (2001). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*, 7. Baskı, Ankara:Gazi Kitapevi.

Ataman, Ü. (2000). *Muhasebede Dönem içi İşlemleri, Genel Muhasebe*, 1. Cilt, 4. Baskı, İstanbul:Türkmen Kitabevi.

Ataman, Ü. (2001). *Genel Muhasebe Muhasebede Dönem Sonu İşlemleri*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Acar,O.(2000).‘‘Yeni Kamu Yönetimi Paradigması Çerçevesinde Bir Örnek Olay Olarak 2000 Sonrası Posta Telgraf (PTT A.Ş.) Teşkilatı ve Hizmetleri’’ Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Ataman,A ve Akay,H.(2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*,İstanbul:Türkmen Kitabevi.

Atmaca,M ve Çelenk,H.(2011). Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkilerinin Regresyon Analizi ile Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 5(7) 82-114.

Babayev,E,Hakimov,T ve Dadaşov,V.(1998). *Muhasibat İşi (Normatif Senedler Toplusu)*, Bakü: Elm ve Hayat Neşriyyatı.

Başaran,A.(2001).SSCB'den Rusya Federasyonuna İntikal Eden Bütçe Açığı

Sorunu, Maliye Politikaları 1985-1995....1991, Maliye Dergisi, Sayı:138, Eylül Aralık,29-91.

Can, A.V. (2007). Luca Pacioli, Muhasebenin Babası mıdır?,3(12), Akademik Bakış, 1-32

Cəfərov, E. (2002). *Bazar İqdisadiyyatı Şəraitində Muhasibat Uçotunun Siyasəti, Maliyə və Uçot* .Bakü:Azərbaycan Nəşriyyatı.

Chatfield, M.(1974). *A History of Accounting Thought*, California State University, Hayward:Dryden Press.

Degos, J. G. (2007). *Muhasebenin Geleceği Geleceğin Muhasebesiyle Uyumlu mu?*, Çeviren Ümmühan Aslan, Bordeaux, 185-206.

Dinç,E ve Karakaya,A (2004). Muhasebe Meslek Elemanlarının Genel Özelliklerinin E-Muhasebe Üzerindeki Etkileri: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği, Selçuk Üniv. *İİBF Dergisi*,2(7) 87-119.

Efendiyev, E. (2003). *Muhasibat Uçotu: Kanun, Kaideler, Talimat, Hukuk*

Bakü:Edebiyatı Neşriyyatı.

Erdamar,C ve Basık,O.(2003). Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi, *Dönence Yayını*, İstanbul, s. 16.

Ertaş F.C.(2007). Muhasebe Organizasyonu, Seçkin, Ankara, 4(8) 9-13.

Esedov,H ve Hacıyeva,M.(1991).*Yeni Teserrüfatçılığ Şəraitində Esas Fondların Uçotu*, Bakü: Azərbaycan Devlet Neşriyyatı.

Əliyev,H ve Salahov,E, Məmmədov,A.(1998). *Kooperasiya Sistemində Muhasibat Uçotu, Böl. 1 in Kooperasiya Sistemində Muhasibat Uçotu*, Bakü:Gülay Nəşriyat.

Əliyev,H ve Salahov,E. (2002). *Amerika, Rusiya və Azərbaycanında Muhasibat Uçotu Sisteminin Oxşar və Fərqli Yönləri, Maliyyə və Uçot* .Bakü:(Azərbaycan Nəşriyatı).

Əhmədov Z.(2007). Son Teknolojik Gelişmeler Işığında Azerbaycan Muhasebe Sisteminin Uluslararası Muhasebe Standartlarına Yakınlaştırılması, YL Tezi, Dokuz Eylül Üniv.

Hacıosmanoğlu,Ç.(1982). Tek Merkezden Yönetilen (Planlı) Bir Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçiste Muhasebenin Rolü : *Sovyetler Birliğı Örneğı, Maliye Dergisi*, 106(5). 26-41.

Hacırüstemoğlu R.(2002). *Maliyet Muhasebesi*, İstanbul:Türkmen Kitabevi.

Hüseynov,Eliyeva, Eliyev,ve İsmayılov.(2004).*Mühasibat Uçotu:*

Nezeriyye ve Praktika, Bakü:“Global-Print” MMC Yayın Evi.

Guliyev,H.M.(1991). *Avtomobil Negliyyatı Müəssiselerinde Muhasibat Uçotu*, Bakü: Azərbaycan Devlet Neşriyyatı.

Quliyev,V , Fətullayev,R ve Kərimov,A.(2011). *Beynəlxalq Uçot və Hesabata Giriş, GAAP və IFRS Əsasında*, Bakü:Nurlar Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi.

İbadov,E ve Hümbətov,H .(2011) *Mühasibat Uçotunun Yaranması və İnkişafına Təsir Göstərən Amillər, Dayanıqlı İnkişaf və İdarəetmə Modelləri*, Lənkəran:Lenkeran Neşriyat.

- İsmayılov, S. (1996). *Müəssisələrin Muhasibat Uçotunun Hesaplar Planı və Onun Tətbiğine Dair Təlimat*, Bakü: Azərbaycan Bilik Maarifçilik Cəmiyyəti.
- Kalenderoğlu, M. (2006). *Genel Muhasebe ve Mali Tablolar Analizi*, Ankara: Agon Bilgi Akad.
- Kərimov, A. (2001). *Muhasibat Uçotu, İşadamının Stolüstü Kitabı*, Bakü: Elm və Heyat Neşriyyatı.
- Kotar, E. (1996). *Genel Muhasebe Terimleri İlkeler*, Bursa: Ekin kitab evi yayınları.
- Kalenderoğlu, M. (2006). *Genel Muhasebe ve Mali Tabloların Analizi*, İstanbul: Akel kitapevi
- Kərimov, A. (2009). *Muhasibat Uçotu, Vergilər*, Bakü: Ozan Yayıncılık.
- Kızıl, A. (1994). *Genel Muhasebe Envanter ve Değerleme*, İstanbul: Der Yayınları
- Kızıl, A. (2006). *Genel Muhasebe ve Vergi Uygulamaları*, İstanbul: Bahar Yayınevi,
- Lazol, İ. (2010) Genel Muhasebe, Ekin Yayınevi, Bursa, *Maliye ve Muhasebe Dergisi*, 2008; Sayı 7(8), 127-128
- Məmmədov və Məmmədova. (2005). *Azərbaycanda Muhasebenin Gelişimi və Tanınması*, Bakü: Nifret yayınları
- Muhasibat Uçotu Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2004.
- Muhasibat Uçotu: Kanun, Kaideler, Talimat, 2003.
- Muhasibə İş Normativ Sənətlər Toplusu, Kanun 2005, 684-701.

Novruzov ve Diğerleri.(2001). Audit. Ders Vesaiti, Bakü: Azerbaycan Milli Ensiklopediyası Neşriyyatı.

Ozan. A.(2005), Ekonomik Kriz ve Muhasebe Uygulamalarına Bazı

Yansımalar, Hacettepe Üniversitesi. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 23(2),165-180.

Özkan M., 1998, Sigorta İşlemleri ve Muhasebesi, Cilt: 1,İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Pekdemir R. ve Akün F.L.K.(1999).Sosyalist Bloğun Çöküşü İle Ortaya Çıkan İhtiyacın, Kapitalist Düzenin Muhasebe Sistemi İle Giderilmesi, IV. Muhasebe Denetimi Sempozyumu, İstanbul

Pratt J.(1996).Financial Accounting in An Economic Context, Cincinnati, Litten Editing and Radamough.

Sadıgov.A.(2002). Muhasebe (Maliye) II Bölüm, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi,Bakü: Tahsil Yayınevi.

Sevilengül O.(2007). Genel Muhasebe, 13. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Stickney.C ve Roman W.(1994). Financial Accounting An Introduction to Concepts? Methods and Uses, York Graphic Services, Florida

Şengel.S.(1999). Yatırım fonları ve muhasebeleştirilmesi, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,6(32)34-53

Tağıyev,K.İ.(2000). Maliye, Para ve Kredi Ali okullar için vesaitler, Bakü:Nasir Yayınevi.

Terexova V.A.(2008) Maliyə Uçotu, Çeviren S.M. Səbzəliyev, M.A. Cavadova,

İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, Bakü

Uçma, T . (2010). MUHASEBENİN AKSİYOMATİK YAPISI . Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi , 3 (3) , 79-92

Yagubov A.(2004).Muhasibat Uçotu, İşadamının Stolüstü Kitabı, Bakü: Elm ve

Heyat Neşriyyatı

<http://www.angelfire.com/dragon/asif/muhasebe.htm>>.

<http://www.maliyye.gov.az>> ,

<http://www.sahibkar.biz/az/legal/law/muhasibat.doc>>.